

(శ్రీ)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩

భావనామసంవత్సరము.
మార్గశిరపుష్యమాసములు.

సంచిక X.

కాకినాడ :

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బ్రహ్మత్సారాలయమున
ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-0-0.

విడిసంచిక రు. 0-5-0.

1935.

విషయ సూచిక.

1. మంగళసూత్రములు ౧౮౫-౧౮౬
వాజపేయ్యుని రామసుబ్బారాయణుడు కి. వీ. గారు.
2. అఖండయతి ౧౮౭-౧౮౯
అనకాపల్లి వెంకటేశ్వరయ్యగారు.
3. కావ్యలక్షణవిమర్శనము ౧౯౦-౧౯౨
శ్రీభావ్యం తిరువెంగళరామానుజాచార్యులుగారు.
4. ద్వ్యర్థ త్ర్యర్థికావ్యములు ౧౯౩-౨౦౦
యాయాజ్ఞి వేంకటపీఠరాఘవాచార్యులుగారు ఎం. వీ.
5. మనుచరిత్రవిమర్శనము ౨౦౧-౨౧౬
కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
6. ఆంధ్రీకృతసేతుబంధకావ్యములోని పద్యములు ౨౧౭-౨౨౨
శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.
7. గ్రంథస్వీకారము ౨౨౩-౨౩౦
8. సింహాసనదాస్త్రింశిక ౩౩-౪౦
కొత్తూరి గోపరాజుగారు.
9. రసార వాలంకారము ౫-౮
ప్రకాశవర్మగారు.
10. ఆంధ్రకాముది ౨౧-౨౨
గణపవరపు వేంకటకవి.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౨౩.	{	భావనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు.	{ సం-చిక గి.
-------------	---	---	--------------

మంగళ సూత్రములు.

వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయణుగారు, బి. ఏ., కొల్లాపురము.

(సాఠీభాషనుండి యనువాదము.)

- గీ. బుద్ధదేవుడు "సానత్తిపురము" నందు, దగ "ననాభపిండకు"ని "జైతవనమం"దు
నొక్కదినమున విహరించుచుండ దరిని, జేరియొక దేవదూత ప్రశ్నించె నిట్లు. ౧
- గీ. సకలశుభముల నెప్పుఁ గాంచవలె నంచు
మర్త్యులు నమర్త్యులు వచించు మాటలందు
సధిక మైనశుభం బేది యనఁగ బుద్ధుఁ
డపువివరించి చెప్పె సుస్వాంతుఁ డగుచు. ౨
- గీ. మూఘలకు సేవసేయంగఁ బొసంగఁదెప్పు, జ్ఞానకోటిని సేవింప మానరాదు
పూజ్యులకు సేవఁజేసిన మోక్ష మబ్బు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౩
- గీ. వసతికనుకూలమగుచోటవాసముండి, పుణ్యకార్యంబులను జేయఁబూసవలయు
నాత్మతత్త్వవిచారంబు సరయవలయు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౪
- గీ. సత్యవధమందు నేగుట సత్తలను, నేర్చియుంట మంచిపనులఁ గూర్చుచుంటఁ
బరుషవాక్కుల నెప్పుడేఁ బలుకకుంట, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబుగి. ౫
- గీ. తల్లిదండ్రులయాసతిఁ దప్పరాదు, ఆలుబిడ్డల నెప్పుఁ బాయంగరాదు
కులబలాచారములు వీడఁదలఁపరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౬

- గీ. చేతనైసంత దానంబు సేయవలయు, బంధువులపైనిఁ బ్రేమంబుఁ బాయరాదు
పాపకార్యంబులను జలుపంగరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౭
- గీ. క్రోధలోభమోహములఁ జిక్కువడరాదు, మద్యపానంబుసేయుట మానవలయు
ధర్మమందున నాస్తక్తి తగులవలయు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౮
- గీ. పరులభాగ్యంబుఁజూచి యోర్వమియుఁ దగదు
మ్రొక్కువలయును భక్తితో మునుల కెప్పు
విమలధర్మంబులెల్ల సాపింపవలయు
మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౯
- గీ. గౌరవాదరముల నెప్పుఁ గాంచవలయు, నున్న యంతలోఁ దృప్తిని నొందవలయుఁ
బరు లొనర్చెడుమేలును మఱవరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౧౦
- గీ. బ్రహ్మచర్యవిష్మల నెప్పు వదలరాదు
మంచిపనులకు బుద్ధి నుంకించవలయు
మోక్షమునుబొందుయత్నంబుఁ బూనవలయు
మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౧౧
- గీ. కలిమిలేములపట్ల నిశ్చలతయున్న, గవ్వసుఖములఁ జిత్తంబు కలఁగకున్న
శోకమనుమాట యెవ్వేళ లేకయుండు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు.
- గీ. ఇట్టి ధర్మపథమునందు నెవ్వఁడేగు, వాఁడె పో ధన్యతముఁడు నీ వసుధలోన
నతఁడెయెల్ల వేళల సౌఖ్యమరయుచుండు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు.

అ ఖం డ య తి .

ఆకుల పెద్దయ్యగారు—కూనవరము.

అఖండయతి యనగా విశ్రమాక్షరమునం దర్థఖండనముగాని శబ్దఖండనముగాని యుండఁగూడ దనియేనా యర్థము? ప్రయోగము లట్లు కానరావు లక్షణంబును—

ఉ. మానుగ విశ్రమాక్షరస మంచితమై స్వరమూఁదినం దదీ
యానుగుణాక్షరంబుఁ గొని యైననుఁ జెప్పఁగనొప్పు సీక్రియం
భానుసహస్ర భాసి వృషభాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తమై
పూనినచో నఖండవళి పొల్పుగు నాదికవిప్రణీతమై.

అని యుండుటచేత నర్థఖండనము మాత్రము గా కున్నచో నఖండవళి యని యూహింపవచ్చును. అప్పుకవి దీనినే నిత్యసమాసయతిగాఁ జెప్పియు న్నాఁడు. అర్థఖండనము గాకపోయినను విశ్రమాక్షరమునందు స్వరమూఁదఁ బడి శబ్దఖండన మగుచుండుటచే దీని నఖండవిరామ మనుటకంటె నిత్యసమసన విరామ మనుటయే యొప్పిద మని యప్పుకవి తలంచెను గాఁబోలు. కాని యఖండవడి యనుపేరును బూర్ణముగ నడఁగఁద్రొక్కలేదు.

గీ. ఒక్కసమసనమున శబ్దయుగము గూడి, పదము లేర్పాటుగాఁగానబడనిప్రాణ
సంధులకు నిత్యసమసనశ్రాంతలును న, ఖండవిశ్రమములు నన రెండుఁ జెల్లు.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంకఁ బ్రయోగము లె ట్లున్నవియో దిక్పిదర్శనముగఁ జూతము.

గీ. వారు నిరయంబునకుఁ గాపువచ్చువార
లనుచుఁ బుద్ధిగఁజెప్పె మార్తాండసుతుఁడు....

క. చండవిగోధితిమిరమా
ర్తాండు లనగఁ దగినవీరు దమలో నిట్లుదండతఁ....

ఉ.....

దీప్తిపమునందు గోవులకు నిమ్మగఁ జేయుటయుం బ్రసన్నయై, గోపతి...

శా. దీప్తిపప్రదృశవసూక్తపంచమమహావేదంబు దీపించె నే

భూపాలోతమువేర.....

ఇట్టివి గీర్వాణభాషాసమసనంబులపట్లను—

గీ. శబ్దశాసనముఖకపీశ్వరకృత ప్ర, బంధములలక్ష్యములఁ గనుపట్టుకతన
 దేశ్యనిత్యసమాససంధికిఁ బాసంగు, వడి స్వరం బైన వ్యంజనవర్ణమైన.
 అనుదీనికి లక్ష్యములుగ :—

ఉ.
 క్షృణో రభసంబుమై నడరఁ గవ్వడి ద్రాణియు నీడఁబోకయత్తటి

ఉ.
 క్షృణుఁ దాఁకెం దమనై న్యముల్ సెలఁగ శౌర్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగక.

అను నిట్టి“పెంపట, క్రచ్చట”మొదలైన “అట” శబ్దమంత్యమందుఁగల పదములకుమాత్రమే దేశ్యనిత్యసమాసనాఖండయతులుఁగాలక్ష్యములనప్పకవి గ నఁబఱచినాఁడు. కాని యొం డెవ్వియు నుదాహరించి యుండలేదు, మఱియు,

క. పనుపుముఁకొరవసభకే, జను తెట్లును మేల యరఁగి సంసిద్ధి యగున్
 మనకొకటం బాపము రాఁకునికిఁగతమైన పలుకు లొండెను గలుగున్. భా.

క. నను నీవు పదస్థునిగా, ననఘా చేయంగఁ దలచి నప్పుడు నీభృ
 త్యనికాయము కఱపులఱడ, కునికియు నాబుద్ధివినుటకును మఱవమికిన్. భా.

అనుతిక్షనప్రయోగములను బట్టిచూచినచో “తినకుంట, కానకనుట” ఇత్యాదులును దేశ్యనిత్యసమాసములుగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇక్కడకు దేశ్య నిత్యసమాసములను సంస్కృతనిత్యసమాసములనే కాని యొండు సంధు లఖండ యతుల కుపయోగార్హములు కావని తోచెడిని. ఇదవిత్తమనుటకును వీలులేదు.

ఉ. భూవిభునొద్ద తెట్లు గొనిపోవును శూన్యరథం బవశ్యముం
 దావకసేవకుండ భవదంష్ట్రుల నేనిటఁ గొల్పినచ్చెదన్. 1. భాస్కర.

ఇట్టివికూడ నిత్యసమాసములేనా ?

చ. గొఱియల మేఱపోతులనుఁ గొమ్ముపొటేళ్ళను గావుగొందు వీ
 వరయఁగ సందెకాడఁదగవత్తునటంచు 2. శ్రీనాథుఁడు.

దీని నేవిశ్రమం బనవలయునో తెలియదు. ఈపై రెం డుదాహరణములం బోలినప్రయోగములఁ గొన్నిటి జూచి యిటీవలివారు కొందఱు-

గీ.మఱి, నాతనికుటుంబముఁ గృపాగుణంబుచేత—

చ. మునిజనమానసాంబుజసమూహములన్ విహరించుభృంగ మై
జనకమహీపురందరనిజాత్మజ..... యన్. నారాయణరాజు.

సీ. ప్రతిమానుకారులౌ పరివారపంక్తులు గలుగునట్లగకన్యకాలయంబు
ఎత్తుగీతి. ... ఈరీతిశాస్త్రజ్ఞులెలమిఁబలుకు, చుండుటెఱుసేయశుభవృద్ధిశోభిలఁగడు
జనమంచి శేషాద్రిశాస్త్రి.

ఇట్లు ప్రయోగించి అఖండయతిగా వాడుచున్నట్టులు గన్పట్టెడిని. వీనిం
జూచి నావంటి యల్పజ్ఞులును సంధించుటకు సందియమేముండును? కనుక యాంధ్ర
సాహిత్యవిమర్శనాలంకారములచే భాషావధూటికిఁ గ్రొత్తయందముల నాపాదించి
కుజేయుచున్న పండితవరు లెవ్వరో యొకరీయల్పవిషయమును (అఖండయతిని)
గూడఁ బరిశోధించి బహురీతుల నొప్పుచున్న దీని కొకత్రోవఁ గన్పఱచి ముందు
పత్రికలోఁ బ్రచురించెద రని నమ్మి నే నీస్వల్పవ్యాసమును వ్రాసితిని.

కావ్యలక్షణనిమగ్నము.

శ్రీభాష్యం తిరువెంగళరామానుజాచార్యులుగారు, ఇచ్చాపురము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక [సంపుటము 21, సంచిక 3.] యందు పల్ల శాలవాస్తవ్యులు అయలసోమయాజుల వరసింహశర్మగారు గీర్వాణాలంకారికులు వ్రాసిన కావ్యలక్షణములను విమర్శించుచు నొక వ్యాసమును బ్రకటించియున్నారు.

మొదటిభాగము (పేరా) లో వ్రాసిన విషయమేమో గుర్తించి యాపైనా యాశయమును వ్రాయుదును.

కావ్యమున కనేకులనేకలక్షణములను వ్రాసి రనియు నందు దండి మొదటి వాఁ డనియు నీతఁడు కాలముచేతనే మొదటివాఁడు గాక లక్షణరచనచేఁ గూడ మొదటివాఁడే యగుననియు శ్రీశర్మగారి యభిప్రాయము. దండికంటెను భామహాచార్యుఁడు పూర్వుడని పండితజనసిద్ధాంతిత్వమై యున్నది. భామహుఁడు 'శబ్దార్థాసహితో కావ్యం' అని కావ్యలక్షణమును నిర్వచించియున్నాఁడు. కావున దండియే మొదటి లాక్షణికుఁ డని వ్రాయుట పొసఁగదు.

రెండవభాగములో నితరలాక్షణికులమతమును నిరూపించు సందర్భమునఁ గావ్యప్రకాశమునందలి "తదదోషే శబ్దార్థా సగుణా వనలంకృతీ పునః క్వాపి" అను లక్షణమును వ్రాసియున్నారు. గుణాలంకారసహితములై దోషరహితములగు శబ్దార్థములు కావ్య మగు ననియు నొకప్పుడు స్ఫుటాలంకారములు లేక యస్ఫుటాలంకారము లున్నను గావ్యము గావచ్చు ననియు మఱుటాచార్యుని యాశయము.

మీఁదిలక్షణము సముచితముగ లేదని చెప్పుదలఁచినచో గుణాలంకార వర్జితశబ్దార్థములు కావ్యము గావచ్చు ననియు దోషసహితములైనను గావ్యమగు ననియు వ్రాయవలసియున్నది గాని, శర్మగారిట్లు వ్రాయక గుణాలంకారవర్జితములకుఁ గావ్యత్వవ్యవదేశము లేమింజేసి యు, అని వ్రాయుట వారివాదమున కెట్లుపయోగింపఁగలదు ?

పిదప విద్యానాథమతఖండసపురస్కరముగ శర్మగారింకను, అలంకారసర్వస్వకారాద్యాలంకారికుల మతములందలి దోషములను జగన్నాథపండితుఁడునిరూపించియే యున్నాఁడని వ్రాయసాగిరి. పండితరాజు కావ్యలక్షణవిషయమునసర్వస్వకారునిమతమునుఖండింపలేదు. ఆయలంకారసర్వస్వము కేవలము శబ్దార్థాలం

కారములను నిరూపించు గ్రంథము. అది కావ్యాలంకార సంగ్రహమువంటిది. అందుఁ గావ్యలక్షణమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు.

పండితరాజు వ్రాసినలక్షణముగూడ దోషయుక్త మనియు నాలక్షణమును వ్రాసి తానే సరసముగ లక్షణమును వ్రాసితి నని యతఁడు గర్వించె ననియు శర్మ గారు వ్రాయు తెంతయు సాహసైకమూలము. పండితరాజు మతమున శబ్దమే కావ్యమై యుండుటచే నతఁడు శబ్దగతగుణదోషములనే నిరూపింపవలెను గాని యర్థగతగుణదోషములను గాని యర్థశక్తిమూలధ్వన్యాదులను గాని నిరూపించుట యప్రసక్త మగును. అని శర్మగారు వ్రాసియున్నారు. కాని, జగన్నాథపండితుని మతమున రమణీయార్థమును బ్రతిపాదించు శబ్దమే కావ్య మగుచున్నది. కాని, శబ్దమాత్రము గాదు. ఈయంశము లక్షణమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. ప్రథమమునఁ బండితరాజులక్షణము నుట్టంకించినశర్మగారేల యాలోచించి వ్రాయలేదు ?

లాస్యంగములను గూర్చి వారేమో వ్రాసిరి కాని యావిషయము ప్రస్తుతమున కుపయోగము కానందున విరమించుటయే శ్రేయము.

మఱి యు శర్మగారు శబ్ద మనఁగా నొక్కపదము మాత్రమే యని భ్రమపడి యున్నారు. పీఠ శబ్దస్వరూపము నాలోచింపక యిట్లనిరి, కాని, పదము లేక వాక్యము వాక్యసమూహముగూడ శబ్దము లనంబడును. కావున హరిః, కృష్ణః, రామః, అను నిట్టిపదము లెట్లును రమణీయార్థప్రతిపాదకములు కానందున నిట్టి వానికిఁ గావ్యత్వము సంభవింపదు. అనివ్రాయుట యనవసరము. ఇట్టివి కావ్యములు గా వనియే రసగంగాధరాభిప్రాయము. వాక్యమే కావ్య మగును. కేవలపదమునకు రమణీయత లేనందున నది యెన్నఁడును గావ్యమగుట సంభవింపదు.

కావ్యము రచించుకవికి శబ్దార్థములు రెండింటియందును సురభి మవసరము. శబ్దార్థములకు రెండింటికిని నవినాభావసంబంధము కల దనుట నిర్వివాదాంశము. ఈవిషయమును బండితరాజు మాత్రము కాదని త్రోసిపుచ్చెనా !

తక్కిన లక్షణము లేవియు బాగుగలే పని నిరూపించు శర్మగారు దండి రచించిన “శరీరం తావ ద్విష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నా పదావభీ” అను లక్షణమే యుచితమైన దని నిరూపించిరి. విచారించి చూచినచో, పండితరాజు వ్రాసిన “రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం” అను లక్షణమునకును సీమిఁదిలక్షణమునకును భేదములే దని శ్రీ శర్మగారే యూహింపకపోరు. ఇష్టార్థ మనఁగా లోకోత్తరానందమును గలుగఁజేయు సర్వ మని శ్రీ శర్మగారే వ్రాసినారుగదా !

శబ్ద మనఁగాఁ బదముగాక పదసమూహరూపవాక్య మని యిదివఱకేని రూపింపఁబడియున్నది. ఇట్టిచో సమాసము లగులక్షణములలో నొకటి యాదరణీయమనుటకును మఱియొకటి యనాదరణీయ మనుటకును గలకారణము పక్షపాతమగుచున్నయది.

“రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం” అను లక్షణమున నర్థగతగుణ దోషాదులను జెప్పట య ప్రసక్తకథన మని వ్రాసిన శర్మగారికి “ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా పదావధి కావ్యం” అను లక్షణమున సీతంక యేలకలుగలేదో? “కావ్యం పఠితం అర్థస్థు నజ్ఞాతః” అను వ్యవహారవిషయమే శర్మగారు శ్రయించిన లక్షణను గూర్చి చచ్చించి విచారించుట య ప్రస్తుతము. శబ్దము కావ్యమా శబ్దార్థములు కావ్యమాయనువిషయము చర్చకు వచ్చినపు డావిషయమును విశదీకరింపవచ్చును.

సిద్ధాంతపక్షముగాఁ దీసికొనిన దండిమతమునఁ గూడ శబ్దమే కావ్య మగుటచే మీఁదివిషయము వినాదవిషయమే కాఁజాలదు.

మఱియు శర్మగారు “కావ్యం పఠితం అర్థస్థు నజ్ఞాతః” అన్నచోట లక్షణ నంగీకరించి లోకోక్తిని సరిపెట్టుట వారివాదమునకే సరిపడకున్నయది. ఆశబ్దమునకుఁ గావ్యత్వము నంగీకరించిన శర్మగారు తమమతమున కవలంబనముగా మీఁదివ్యవహారము నిచ్చినప్పుడు పూర్వపక్షి యట్టిచో లక్షణ నాశ్రయింతు మని సమాధానము చెప్పవలసియున్నది, కాని, యీ సమాధానమును శర్మగారే చెప్పినచో వారిమత మొత్తవఱకు స్థిరీకృత మగునో యూహ్యము.

సంస్కృతసారస్వతచరిత్రము.

ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యములు.

యాయ్యాశ్చి వేంకటపీఠరాఘవాచార్యులుగారు, యం. ఏ.,

పితాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

శ్లో. అచ్చిన్నమేఖల మలబద్ధధోవసూధ
మస్తాప్తచుబన మవీక్షితవక్త్రకాంతి
కాంతావిమిశ్రవపుష్పః కృతవిప్రలమ్భ
సమోగగసఖ్య వివ పాతు వపుః పురాణేః—చిత్తవక్త్రము.

[భోజదేవుని 'శృక్లార ప్రకాశము'న నుద్భవము.]

ఈ శ్లోకరత్నము సుప్రసిద్ధకవిరాజు ను, రాజకవి యు, వైయాకరణశిరో
మణియు, నాలంకారికచూడామణియు నగు భోజదేవుని 'శృక్లార ప్రకాశము'నఁ
బ్రథమస్థానము నలంకరించుచున్నది. ఈ శ్లోకసారస్వము నవ్యభాషలోనికిఁ దెచ్చుట
దుస్సర మని, విద్యావహణోదధిబిరుదాలంకృతు లగు, బార్టిష్టర్ కాశీ ప్రసాదజయ
స్వాల్ మహోదయులు నుడివియున్నారు.¹ దీనిభావము ప్రకృతోపయోగముగా
నున్నది.

ఈవ్యాసమును రెండుభాగములుగా విభజింపనగును. పూర్వభాగమున
ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యముల యుత్పత్తియుఁ బరిణామమును విచారించఁబడును; ఉత్తర
భాగమున నాయాకవులంగూర్చియుఁ దత్త్వావ్యములఁ గూర్చియు నించుక వివరిం
పఁబడును. ఏకనాథావలంబి యగుఫలదవ్యయమువలెఁ గావ్య మంతయుఁ గథాదవ్య
యాన్నిత మయి యుండినచో సత్త్వావ్యము ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్య మనఁబడును. రాఘవసాం
డపీయమువంటి యుత్తమద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యమును మనము భారతకథాజ్ఞాసతోఁ బరిం
చిన సామాన్యముగా మనఃకేశమును గల్గింపక తదనుగుణముగా నాకావ్య మం

1. "It is a salutation to the Hindu deification of the ideal and married life and wedded love—the God-with better-half. The *Ardhanarisvara* figure of Purari (Siva) in *Vipralambha* and unity is painted : not even looking at each other, so close, yet so distant, an apparent and assumed aloofness but really eternal unity and complete identity, without caresses, without embraces, separate and joint!—the god of gods, the paragon of husbands: with the holy wife, the goddess of devotion, wife first and goddess after-wards, both in one form—in an artificial misunderstanding of love—too delicate to translate."

తయు నన్వయించును. అట్టివియే రామాయణార్థము నెఱుఁగు సంకల్పముతోఁ జదివితి మేని తత్తథానుగుణముగ నాకావ్య మంతయు విశద మగును. ఇట్లులే కథాత్తయసమ్మిత మగుకావ్యము త్ర్యంభికావ్య మనఁబడును. క్రిష్ణరచన రహితముగ ద్వ్యంభికావ్యమును రచించుటయే బహుకష్టసాధ్యము. ఇఁకఁ ద్వ్యంభికావ్యములలోని క్రిష్ణరచనముఁ గూర్చి చెప్పువలసిన దేమి? వక్రోక్తిసాహాయ్యముననే, యిట్టి బహుభారకకావ్యములు రచియింపఁబడును. కవితకు వక్రోక్తియే ప్రధాన మని యాలంకారికులలో వక్రోక్తిమతప్రతిపాదకుఁ డగుకుంతకుని యభిప్రాయము. [చూ. వక్రోక్తిజీవితము.]² వ్యాసగౌరవభీతి నిట వక్రోక్తిస్వరూపమును³ నిరూపింపఁజాలను.

పార్వతీపరమేశ్వరుల యర్ధనారీశ్వరస్వరూపమే యప్రతిమ ప్రతిభాభాసురు లగుసంస్కృతకవీశ్వరులకు వక్రోక్తి (లేక శ్లేష) స్వరూపమును స్ఫురింపఁజేసి యుండు నని తోఁచెడిని. కవిరాజసూరి తన 'రాఘవసాండ్వీయము' నిట్లు లర్థనారీశ్వరమూర్తితోఁ బోల్చియున్నాఁడు.

“శ్లో. రమ్యై రామాయణే యైషా భారతీ సైవ భారతీ

అర్ధనారీశ్వరమయీ మూర్తి లేకత్ర శోభతామ్”—I. 42.

ఇంతకుఁ గొన్నితలాబ్దములకుఁ బూర్వమే కాలిదాసకవీంద్రుండు నిట్లు నుడివియున్నాఁడు :

“శ్లో. వాగర్థవివ సంపుక్తై వాగర్థప్రతిపత్తయే

జగతః పితరౌ వంద్యే పార్వతీపరమేశ్వరౌ”—రఘు. I. 1.

ఇట్లు, “పార్వతీప, రమేశ్వరౌ” అని విశిష్టాద్వైతపక్షమును గూడ మల్లి నాథసూరి చమత్కరించి యున్నాఁడు. హరిహరహిరణ్యగర్భాత్మక మగు సవిత్ స్వరూపమే త్ర్యంభికావ్య రచనమును స్ఫురింపఁజేసి యుండు నని యూహించుచున్నాఁడను.

సాహిత్యశాస్త్రమున, భరతాచార్యపూజ్యచరణుల 'నాట్యశాస్త్రము' లోఁ బ్రథమమున 'శ్లేష' ప్రబంధగుణముగా నుల్లేఖింపఁబడియున్నది. శ్లేష స్థూలదృష్టికి సుగమముగాఁ గాన్పించినను, నిజముగాఁ గష్టకసాధ్య మనియే యె

2. ముగిలకుమారచేపండితునిచేఁ దీికామలతోఁ గలకత్తాప్రాచ్యగ్రంథావళిలోఁ బ్రచురింపఁబడినది. ద్వితీయావృత్తి 1928.

3. చూ. సంస్కృతరాఘవసాండ్వీయవిద్యనము. [ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు పత్రిక—విభాగ XVII సం. 2 సంచిక- 67-69 పుటలు.]

చడగును. ప్రాచీనులగు కాళిదాసాదుల కావ్యములలో శ్రేష్ఠాభిలాష బహువిరళముగాఁ జూపబడిని. [రఘు. XI. 20; కు. సం. VIII. 22.] భారవి, మాఘుడు మొదలగువారికావ్యములలో నిట్టిభాషాచమత్కారాభిరుచి విశేషముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈవ్యసవము సుబంధుభట్టబాణుల కవితలలోఁ దలస్పర్శముగఁ గానఁబడుచు, బ్రకృతము మనము విచారించఁబోవు బహుభార్గవకావ్యములలో మిన్ను ముట్టినది యని చెప్పువచ్చును. ఇటు నీకావ్యరచనాకాలముం గూర్చి కూడ నించుక విచారించవలసియున్నది. ఏతత్కాల కవితా ప్రపంచములో గారడవిద్యయే సామాన్యముగాఁ గానవచ్చుచున్నయది కాని యుత్తమకవితాసంపద సాధారణముగా మృగ్య మని సాహిత్యవేత్తలు పలుకుదురు. గర్భ, బంధ, చిత్త, యమ కవ్యామోహ మీకవితలో విశేషముగాఁ గానవచ్చెడిని. ఈదృశచతుర్విధకవితా సంపన్నుఁడు సంస్తుతింపఁబడుచుండెడివాఁడు. ఇట్టికవితృనైపుణ్య మాశ్చర్యజనకమైనను సహృదయహృదయముల కానందమును గల్గింపజాలదు. ఇట్టికవిత మనస్సు నాశ్చర్యనిమగ్నముఁ గావించినను, హృదయమును గరఁగింపజాలదు. అరసికుల కాశ్చర్యహేతువై నప్పటికి నిట్టికవిత రసికశిరఃకంఠముం బడయనేరదు. ఇట్టికృతక కవితానిర్దాత యభినందార్తుఁడైన గావచ్చు నేమో కాని, యాదర్శకవి కానో పడు. [‘He is rather to be admired than imitated’] ఇట్టి కవిత భాషకును గవితకుఁ గూడఁబడనహేతు వని యాలంకారికు లందురు. రసపరిపంథి యగు నిట్టికవిత నుత్తమాలంకారికులు నిరసించియున్నారు. విశ్వనాథకవరాజు ‘సాహిత్యదర్పణము’న

‘కావ్యాంతర్గమభూతాయా నేహ తత్ర ప్రపంచ్యతే’

అని శ్రేష్ఠకవితను నిరసించియున్నాఁడు. ఇట్టికృతకకవితృము, కవితాభ్యుదయమునకే కాక, భాషకును బలనహేతువే. కవి యుత్తముఁ డయినను శిష్యరచనాపథమునఁ గిష్టాన్వయాదులఁ బరిహరింపజాలఁడు. పదములకు లేని యర్థములఁ దనపాండిత్యప్రాధిచేఁ గాని, నైఘంటికసాహాయ్యమునఁ గాని సాధించి, భావసంపద గాని, రససంపద గాని లేని తనగారడికవితచేతను, దనపాండితీకాశలముచేతను నీకవి, పరితల నాశ్చర్యనిమగ్నులగాఁ జేయును గాని రసపరమశులగాఁ జేయజాలఁడు. ఇక సామాన్యకవిగూర్చి నుడువనేల? ఈకాలపుగవిత కృతకకవితాభిలాషులకు నభ్యుదయము నందుచున్నయట్లు గానవచ్చినను, సత్కవిత కీకాలము పతనదశ యని చెప్పువలసియున్నది.

అమరకోశము మొదలగు నిఘంటువులలో నానార్థసర్గములమాటయటుండ, నానార్థనిఘంటువు లుప్పతిలుటయే కాక యీకాలమున, శ్లేషకవితకు బహు లార్థకావ్యరచనమునకు నుపకరించు నిఘంటువులు బయలుదేరినవి. [ఉదా. వేదాంతదేశికుల 'దశదీపకనిఘంటువు.'] అరిసింహమరచంపులు రచించిన కవిశిక్షాగ్రంథ మగు 'కావ్యకల్పలతావృత్తి' లో 'శ్లేషస్థితి' యను తృతీయపరిచ్ఛేదము చివర శ్లేషోపయోగిజ్ఞము లొసంగబడియున్నవి.

శ్లేష కావ్యము—ద్వ్యర్థికావ్యము.

శ్లేష కావ్యద్వ్యర్థికావ్యములభేదము నిట నిరూపించుట యపు స్తుతము గాదని యెంచెదను. వివిధశ్లేషవిశిష్టము లగుటచే నుబంధుని "వాసవదత్త" యు భట్ట బాణుని "కాదంబరీ హర్ష చరితములు" ను శ్లేష కావ్యము లనఁబడును. కవిరాజు 'రాఘవపాండవీయము' వందువలె వీనియందుఁ గథాద్వయసమ్మేళనము లేకపోవుటచే నివి ద్వ్యర్థికావ్యములు గాఁజాలవు. నుబంధుభట్టబాణులు శ్లేషకవులుగాని ద్వ్యర్థికవులు గారు. కవిరాజు శ్లేషకవి యనియే కాక ద్వ్యర్థికవియు ననఁబరఁగుచు.

విశ్వగుణాదర్శము, లక్ష్మీసహస్రము, కరిగిరిచంపువు, ఉత్తరరామచరితచంపువు, శ్రీనివాసవిలాసము మొదలగు వానింబట్టి వేంకటాద్వరి 'శ్లేషయముకచక్రవర్తి' యైనను 'యాదవరాఘవీయ' రచనముచేతనే యాతఁడు ద్వ్యర్థికవి యనియు, విల్లిమకావ్యనిర్ణాత యని యు ననఁ బరఁగుచున్నాఁడు. [రామరాజభూషణుని 'వసుచరిత్రము' శ్లేష కావ్యము; 'హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము' ద్వ్యర్థికావ్యము.]

'శ్లో. ప్రత్యక్షరశ్లేషమయప్రపంచవిన్యాసవైదగ్ధ్యనిధిం ప్రబంధం
సరస్వతీదత్తవరప్రసాద శ్చక్రే సుబంధుః సుజనైకబంధుః.'

అని నుబంధుమహాకవి తాను 'ప్రత్యక్షరశ్లేషమయప్రపంచవిన్యాసవిదగ్ధుడ'నని పలుకుట యాతనికావ్యముంబట్టి యతితయోక్తి కానప్పటికి నాతనికావ్యము 'శ్లేష కావ్యమే' కాని ద్వ్యర్థికావ్యము గా నోపను. ఇది తిత్తుత్తద్వయసమ్మేళనము లేకపోవుటంజేసి యిది ద్వ్యర్థికావ్య మనఁబడదు. నుబంధుభట్టబాణులకావ్యములలో నీవై లక్షణము లేమిచే నవి శ్లేష కావ్యము లనియే యనఁబరఁగుచు.

ద్వ్యర్థికావ్యము లితివృత్తద్వయపరముగా విభజింపఁబడుటచే [వ్యస్తము గాఁ జేయఁబడుటచే] ననఁగా నేకకాలముననే, యొకవాక్కుతోడనే కథాద్వయము నభివర్ణించుటంజేసి, యీకావ్యములు, 'వ్యస్తకావ్యము' అనియు ననఁబడు

చున్నవి. [దైవజ్ఞసూర్యసూరి 'రామకృష్ణవిలోమకావ్యము'నందలి యుపసంహార శ్లోకములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.]

శ్లో. సమాక్షరాంఘ్రి ద్విషమాక్షరాథ ద్వేదా భవే ద్వ్యస్త కవిత్వసీమా.

ద్వ్యర్థికావ్యరచనము కష్టైకసాధ్య మని కవిరాజసూరి యిట్లులు వ్రాసి యున్నాఁడు.

శ్లో. పద మేక మపి శ్రిమం వక్తుం భూయా న్మరిశ్రమః

కథాద్వయైకనిర్వోధుః కిం ధరాపతితోఽధికః" — 1-స. 4

హరదత్తసూరి తన 'రాఘవనైషధీయము' నకు స్వవిరచిత వ్యాఖ్యానము లో నిట్లు లని యున్నాఁడు. "సంస్తృతభాషానా పోఽరానరసంఘటితో దుర్లుభః కవ్యవరైః స్వప్నేఽపి వ్యథాయ ప్రబంధోఽయమ్" [1 స. 7 శ్లో. వ్యాఖ్య]

అంధ్రాదిద్రావిడభాషాపురిచయలోపముచేతఁ గావలయు నాచార్య 'మెక్ డానెల్' పండితుఁడు తన "సంస్తృతసారస్వతచరితము"లో (331 పు.) సంస్తృతములోని ద్వ్యర్థికావ్యరచనము సార్వత్రికసారస్వతములలో నిరుపమాన మని వ్రాసి యున్నాఁడు.

"A tour de force of this kind is unique in the literatures of the world." రాఘవసాండ్వీయమువంటి యుత్తమద్వ్యర్థికావ్యముం బఠించుచోఁ బ్రాయశముగా నర్థవిమలగు పాఠకులకుఁ దత్తద్వివక్షితార్థంబును దత్తత్ప్రధానకావ్యమువలననే యీకావ్య మవ్యయించుచుండును. అర్థసమన్వయ మరసి యుచితరీతిం బఠించినచోఁ దత్తద్గర్భము సుబోధమయి యుండును. సామాన్యద్వ్యర్థికావ్యములు గొన్నింటివలె నిట్టి యుత్తమకావ్యము నానాధకళో శాన్దేష్కావసరమును దత్తచుగాఁ గల్గింపను. ఒకసారి చదివిన రామాయణార్థంబును, వేఱొకసారి చదివిన భారతార్థంబును గ్రహించునెడఁ బాఠకుల కావృత్తికల్పనంబున వ్యాపారగౌరవంబు గల్గినను నొక్క కావ్యమే యుభయార్థప్రతిపాదకం బగుటఁ బ్రయోగక్తు. "మాత్రాలాఘవం పుత్రలాభమివ మన్యస్తేవైయాకరణాః" మాత్రాలాఘవము పుత్రలాభతుల్య మని సంభవించు వైయాకరణులకు సమ్యతం

4. దీనిని గాంచియే పింగళి మూరవాహ్యుఁడు.

కా. రెండర్థంబులపద్య మెంతటియు నిర్దిష్టం శక్యంబుగా

బండుం దర్శితఁ గావ్య మెల్లనగునే నోహోయసం కేయదే.

అని తన రాఘవసాండ్వీయ పీఠికలోఁ జెప్పినాఁడు.

బగు నుచ్చారణలాఘవమును దానం జమత్తులివిశేషమును సహృదయైకవేద్యం బైయుండు నని కొందఱు అందురు. కాని యీయభిప్రాయము సరి గాదేమో యను కొనుచున్నాఁడను. బహుశార్థకావ్యము రచనమున రచయిత మనస్సును, బలనమున రసికునిహృదయమును గ్రేపఱచును. శ్రేష్ఠచిత్రయమకభూయిష్ఠ మగుకవి తలోఁ బ్రాయికముగా రసపుష్టి మృగ్య మనియే సాహిత్యవేత్తలు పలుకుదురు. కీ. శ్రీ. వీరేశలింగముపంతులుగారు సారస్వతసిద్ధికి భంజకమగు నిట్టిరచనను నిరసించుచు, రాజమార్గమున గమ్యస్థానము చేరుటకు బడులు, కంటకశిలామయ మగు దుష్పథమున, దొరలిదొరలి గమ్యస్థానముం జేరునట్లు లున్న దని 'ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాస' రచనముం గూర్చి నుడివియున్నారు.

పాశ్చాత్యసంస్కృతపండితుఁడు, "డాక్టర్ ఏ. బెడేల్ కీల్" మహాశయుఁ డిట్టి కావ్యముల "A triumph of misplaced ingenuity" అని నిరసించి యున్నాఁడు. అపండితుఁడే స్వరచితమగు "సంస్కృతసారస్వతచరిత్ర" మను⁵ లఘు గ్రంథములోఁ గవిరాజుం గూర్చి, బహునియమములు గలిగి దుర్ఘట మగు నిట్టి ద్వ్యధికావ్యమునే యంతసాలభ్యముతో విరచించి తన వాచామగోచరప్రజ్ఞావైభవముం జూపిన కవిరాజు తనకవితార్కుని గుటిలమార్గమునం గాక సన్మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టి, పైనియమములేనికావ్యమును రచించియుండినచో నెంత చేతోరంజకముగా నుండెడినో యని వచించియున్నాఁడు.⁷

"లోకో భిన్నరుచిః" అను న్యాయముననుసరించి యిట్టికావ్యములను సమర్థింపఁదగును. ఎట్లులనఁ బైకి గొగ్గిగొగ్గి యగువికృతస్వరూపము గలిగి లోపలఁ జేఁ దుగానుండు కాఁకరకాయలు నావంటి మందరునికి రుచింపకపోయినఁ బోవుగాక, లోకములో వాని నెంతవెలకై నను గొని యనుభవించెడివా రెంతమంది లేరు ? బంగినివల్లి మామిడిపండ్లను, మాహిషం బగుపిచ్చిలదధిని, గోదుగ్ధమును, గోఘృతము నేవగించుకొనువానిని నేనెఱుంగుచును. సంస్కారియుఁ గవియు నగుమామిత్తుఁ డొకఁడు మొదట వేంకటాధ్వైకవిత్తు నవస్మరించి పిమ్మటఁ గాళిదాసుని కవితకు

5. A History of Sanskrit Literature.

6. A History of Classical Sanskrit Literature.

7. ఒకానొకవిరుక్యకాగ్రణి యిట్లులు నుడివియున్నాఁడు—

"It may perhaps be true that in those degenerate ages of artificial poetry, he who thinks himself capable of astonishing the intellect may write such a work, but he that hopes of appealing to the heart must resort to a more legitimate end."

సమస్తరింతు నని యనియెను. వేంకటాద్వరి నాయభిమానకవులలోఁ బ్రధానుఁడైనను నేను బైయభిప్రాయముతో నేకీభవింపజాలను.

గ్రంథముయొక్క యచ్ఛుప్రతు లచిరకాలమున విక్రయింపఁబడుట యా గ్రంథము నెడలఁగలజనానుమోదమునకు నిదర్శనమైనచోఁగవిరాజ సూరి “రాఘవపాండవీయము”ను నైఘంటుకధనంజయుని “ద్విసంధాన”మనురాఘవపాండవీయమును విశేషజనాదరముం బడసిన వని చెప్పవచ్చును. ఈకావ్యములు వ్యాఖ్యాసనాశ్రయముగ నిర్ణయసాగరయంత్రాలయమునఁ ‘గావ్యమాల’ లో నలువదిసంవత్సరములక్రిందటఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. ఈకావ్యములకంటెఁ బ్రశస్తతరమును, ఆకాలముననే ముద్రింపఁబడినదియు, ‘సాహిత్యదర్పణోద్భృతము నగు కృష్ణానందమహాకవి ‘సహృదయానందపు’ మొదటిముద్రణపుఁ బ్రతులు నేటికిని లభించుచుండ, ‘రాఘవపాండవీయ’ ‘ద్విసంధానములు’ చిరకాలముక్రిందటనే చెల్లిపోయినవి. వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారు 1861 లో నొకసారి యు, 1874 లో నొకసారియు వ్యాఖ్యాసనహితముగ ముద్రించిన చిదంబరసుమతి ‘రాఘవపాండవయాదవీయము’ ప్రతులు చిరకాలముక్రిందటనే దొరకుటలేదు. ఆంధ్రదేశముననేకాక యితరదేశములలోఁ గూడ విశేషవిద్వదామోదముం బడసిన ధర్మసూరి ‘సాహిత్యరత్నాకరపు’ ద్వితీయముద్రణపుఁ బ్రతులు (1885) నేటికిని లభించుచున్నవి. తక్కినవిషయములలోవలె నభిరుచులలోఁ గూడ లోకము గతానుగతిక మనియే తోచెడిది. లోకములో నుత్తమరసికులు బహుస్వల్పముగా నుండురు. సారస్వతోపాసకులలో ననేకులు పరస్పరత్వయనేయబుద్ధులే యనవచ్చును.

ద్వ్యర్థిత్వార్థికావ్యరచనావిధానము కవిరాజుచే నిట్లు సూచింపఁబడియున్నది.
 “శ్లో: పాయః ప్రకరణై క్షేప విశేషణవిశేష్యయోః
 పరివృత్త్యా క్వచిత్తద్వ దుపమానోపమేయయోః
 క్వచిత్తుదైశ్చ నానార్థైః క్వచి ద్వక్తోక్తిభంగిభిః

విధాన్యతే మయా కావ్యం శ్రీరామాయణభారతమ్”. రా. పాం. 1. 37-38.
 ఇట్లే పింగళి సూరనార్యుడు:-
 “ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాక్షేష యొక్తాక్తచోట నొక్తాక్తచోట,
 నుదితబద్ధక్షేష యొక్తాక్తచోట.....”
 అని తన రాఘవపాండవీయములో (1 ఆ.) వ్రాసియున్నాడు. “బెరిడేల్ కీత్”
 ద్వ్యర్థిత్వార్థికావ్యరచనము స్థూలదృష్టికి గోచరించునంత దుర్బలము గా దనియు,

సంస్కృతభాష యిట్టి రచనమునకు విశేషముగా ననుకూలించుననియు వ్రాసి యున్నాడు.⁸

శేషాభిలాష బహుభాగకావ్యములకు నిదాన మని తెలిపియున్నాడును. ద్వ్యర్థికావ్యరచనమునఁ దమకుఁ గలిగినమనఃపరిశ్రమను గుర్తెఱింగిన కొందఱు కవులు, పాఠకులు కవిహృదయము నెఱుంగలేకమో యనుభవించే దమకావ్యములకుఁ దామే వ్యాఖ్యానములను వ్రాయఁజొచ్చిరి. [హరదత్తసూరి తన 'రాఘవ నైషధీయము' నకుఁ దానే వ్యాఖ్యను రచించెను.] ఇట్టి బహుభాగకవిత్వావ్యామోహము కవితను విశేష క్షిప్రముగా నొనరించినది.

ధవంజయుని 'ద్విసంధానము'లోఁ ద్ర్యర్థకశ్లోకములు, జతుర్థకశ్లోకములును గలవు. ఈనూచనయే త్ర్యర్థక, చతుర్థక, పంచార్థకకావ్యములకు దాఁదఁ జూపినట్లులు తోచెడివి. చిదంబరసుమతి 'రాఘవసౌందరయాదవీయము'లోని యీక్రిందిశ్లోకమునకుఁ బదియర్థములు గలవు.

శ్లో. వాచం రచయతు సర్వదా సర్వకే గాక్షేయః సరససయో దయాం దధానః
సత్యాస్తా బుధకులమౌళిబద్ధరోజః శ్రీరామః సుతగురుమాననాబహంసః.

కవితండ్రియగు సనంతనారాయణసుమతి యీకావ్యమునకు వ్యాఖ్యవ్రాసెను. పైశ్లోకము వ్యాఖ్యచివర నాతఁ డిట్లులు వ్రాసియున్నాడు.

8. "The feat (i. e. of composing a 'Dvyarthikavya) which at first sight appears incredible, is explained without special difficulty by the nature of Skt. Treating each line of verse as a unit, it is possible to break it up very variously into words by grouping together the syllables. Then the meaning of compounds is often vitally affected by the mode in which the relations between the words composing them are conceived, even when the words are understood in the same sense and the compound is analysed into the same terms. Further, and this is of special importance, the Skt. lexica allow to words a very large variety of meanings and they supply a considerable no. of very strange words which have a remarkable appearance of being more or less manufactured, in the sense that the meaning or form ascribed may have been derived from some mere misunderstanding or in some cases from a mere misreading. [Hist. of Skt. Lit. P. 137 ff.]

ఈయన్నిప్రాయములు సత్యమగుములు గాకపోయినను, ద్వ్యర్థికావ్యరచన మీపండితుఁడను కొనునంతటి సుసాధము గాదు. ద్వ్యర్థికావ్యరచనము బహుశ్చైతన్యసాధ్య మని యిట్టి కవులకేకాని యవ్యులకుఁ దెలియుట కష్టము.

(సశీ)

(కా. బ్రహ్మయ్యతాస్త్రిగారు—గతసంచిక శీషము.)

—: స్వరోచివర్తనముగూర్చి :—

దీనిగూర్చి మే మేమియు సంతగా వ్రాసియుండలేదు. బహుభార్యాత్వము రసాభాసమునకు మూల మని మనుచరిత్రము చెప్పెను. అది గాక యీతఁ డతి కాముకుఁడై వర్తించినట్లు పెద్దనయే తేల్చియున్నాఁడు. ఈస్వరోచిదగు కామాంధతను మానవులు నిందించుటమౌన టుండ నిడు. మృగములును ఖగములును గూడ బహువిధముల నిందించినట్లు మనుచరిత్రమే చెప్పుచున్నది. పెద్దన తన గ్రంథములో స్వరోచి తనపై వచ్చునాక్షేపణముల “నెఱింగి సిగ్గునన్ తల వంచి యుస్సురని మకిం దలపోసె”నని నొక్కి చెప్పుచుండఁగా రావుగారు రాయనుదిత ప్రవర్తనమును నుదిత మని సమర్థింపఁ జూచుట పెద్దనిత కాదా? రావుగారు తామెవరి నధిక్షేపించుచున్నారో యెవరిని సమర్థించుచున్నారో కూడ నెఱుంగరు. ఏమనః పెద్దన వ్రాసినదానినే ఖండించుచు మరల దానినే సమర్థింపఁజూచుకొనిది.

ఇత రావుగారు కామించిన సమర్థన మె ట్లున్నదో యదిగనుడు. స్వరోచి తాను విధివిహితముగాఁ బెండ్లాడిన భార్యలను మాత్రమే కూడెడునాఁడు కాని తాను పెండ్లాడని వనితలఁ గూడెడువాఁడు కాడట. స్వవనితలఁ గూడుట లేప్పు కాడట. ఇది వీరు తుచకుఁ జేసిన సమర్థనము. ఇది మూలమును జూచుకొనకయే వ్రాసినవ్రాత. స్వరోచి స్వరోచిభుని నేకాంతయాదుఁ బుట్టించెనో యామెయే స్వరోచిభార్య కాదు. అయినను నామెయందు మనువును బుట్టించెను. కాన రావుగారు వ్రాసినది తప్పు. దాని కేమి, స్వరోచి యతికామముతో భార్యలఁ గూడెను గాన నదియుఁ దప్పే. ఇందులకై పెద్దనను నిందింప నవసరములేదు. మూలము లాతఁ డతికామాంధుఁడై వర్తించె నని తెలుపుచున్నది కానఁ బెద్దనయు నట్లు చెప్పువలసినదే. కాని యిప్పట్లున, పెద్దనచేసిన తప్పు కటికలదు. స్వరోచి కామాంధుఁడై తిరిగి తిరిగి హంసహంసీసంభాషణము ను విని బుద్ధిదెచ్చుకొని విరాగియై తప స్సాసరించి యుత్తమలోకమునకుఁ జొని నట్లు మూలమునఁ గలదు. ఆకథను మనకవి తీసి పాటవైచెను. అట్లు చేయుట తప్పు కాకపోలేదు. ఆకథను మూలకథతోఁ సంబంధము లేని దగుటచేఁ బెద్దన తీసివేసి నని రావుగారు వ్రాసిరి. అది స్వరోచియొక్క శృంగారప్రవర్తనమునకు నడ్డుగా నుండును, గావునఁ దీసి పాటవైచె నని లేవప్పైమాభ్యుదయగారు చెప్పిరి. పెరుమాభ్యుదయగారు చెప్పినదే కొంత బాగుగ నున్నది. ఏమన, స్వరోచివర్తన

మునకుఁ గొంత సరిపడుచున్నది. రావుగారు చెప్పినది సరిపడి యుండలేదు. ఏమనఁ బెద్దన మూలకథలో సంబంధింపని కథలఁ దీసివేయు స్వభావము కలవాఁడుగాఁ గానించుట లేదు. మనోరమాచులకథలను బ్రధానకథతో సంబంధింపకున్నను నిలిపి యుంచుటయే గాక విశేషముగాఁ బెంచి వ్రాసెను. అదిగాక యీ తనికిఁ దపస్సులు గివస్సులు ననినఁ గట్టపనియే చెప్పుకొనవలసియున్నది. ఏమనఁ దపస్సు చేసి స్వగోచి యుత్తమలోకములకుఁ బోయినట్లుగా మూలము చెప్పుచుండఁగా దానిఁ దీసివేయుటయే కాక స్వారోచిషునిఁ బుట్టించుటచేతనే యుత్తమలోకావాప్తి కలిగినట్లు మనకవి వ్రాసెను. దీనింబట్టి తప సువసరము లేదని తేలుటలేదా? ఈసందర్భములో మనరావుగారే “స్వరోచి పుత్రుఁ డగు మనువును గనిన వెంటనే దేవతలవరమువొప్పన పుణ్యలోకమునకుఁ బోయెను. వేతె తప స్సెంచుకు?” అని వ్రాసిరి. కాన పెద్దనార్యుఁడు తప సువసరము లేదని భావించినట్లు తేలుటలేదా? సంతానముం గనినఁ జాలును. వేతె తప స్సేల యని వాదించుట వరూధినీవాదమునకుఁ దోఁబుట్టు వగుట లేదా? అది గాక యుత్తమ మైన తపస్సు చేసి పొంకు నుత్తమలోకమునకును బిడ్డలను గని పొంకు నుత్తమ లోకమునకును దారతమ్య ముండును. తపస్సువలనఁ గలుగు ఫల మెక్కువది. ఈయంశమును విద్యారణ్యాభాష్యమే తేల్చుచున్నది. ఇవి యిటు లుండ నిండు. మనువును గనిన వెంటనే స్వరోచి పుణ్యలోకమునకుఁ బోయినట్లు రావుగారు వ్రాసిరే, దీని కాధార మేది? మనువు కడుపులోఁ బడినవెంటనే పెద్దన స్వరోచి కాసీమూతమును జెప్పెను. మనువు పుట్టినతరువాతఁ గూడ స్వరోచి జీవించి యుండి తనస్త్రీలంపటత్వమును యథాప్రకారముగా సాగించినట్లు పురాణము చెప్పుచుండె. ఇక మనువు పుట్టినవెంటనే తొళ్ళ క్షముచేసి స్వరోచిని బుణ్యలోకములోనికి నెగఁ ద్రోసినవా రెవరు? శ్రీరావుగారే మాట దక్కించుకొని యుండవలెను. పేక్షలే, పెద్దన వ్రాతలును శ్రీరావుగారు వ్రాసినదియును గూడ స్వరోచి పాత్రమును సందిగిసితిలోఁ బెట్టినవి. ఔచిత్యము పాడుచేయఁబడినది.

—: మనోరమాశీలముంగూర్చి :—

పెద్దన మనోరమావివాహముట్టములోఁ బెద్ద మార్పును జెట్టెను. అది మనోరమాసాశీల్యావలఁ బాడుచేయుచున్నది. ఈసంగతిని రావుగారును నెఱుంగుదురు. ఐనను నావ్రాసినదాని నెట్లయినఁ గా దనవలెనను పట్టుతో నసంగతపు వ్రాతలఁ జెక్కిరిని వ్రాసి నిర్మలమైన పురాణాశ్మకథపై మోసపువ్రాత లనెడు మసి

పూసిరి. కల్పషయుతము లగుపెద్దనవాక్కులపై సామ్యోక్తు లను వెల్లవేసియు సత్యమును గప్పిపెట్టుచు వచ్చిరి. సత్యమైన విమర్శకుడు చేయు పని యిదియూ? వీరిగమనికను సీక్రిందజూపుచున్నాడను. చదువరులు శ్రద్ధతో జిత్రగీతురుగాక. ముందుగా మాఱులనుగూర్చి ముచ్చటించెదను.

తండ్రి మనోరమను స్వరోచి కిచ్చి వివాహము చేయుచు నని చెప్పుగాదాని కామె సంతోషపూర్వకముగ నంగీకరించి తననెచ్చెలులు తన నిమిత్తమయి రోగముల పాలై బాధపడుచున్నారు కాన వారిరోగముల ముందు మాన్చి తరువాత బెడ్డి కావింపుఁ డని తండ్రినిఁ గోరినది. ఇది ప్రాథముగా లే దని యెంచి పెద్దన్న పెద్ద మార్పును బెట్టెను. మనోరమ తనసఖుల రుజులను మాన్పు మని తండ్రిని గాక కాఁబోవు వతిని గోరునట్లును బెడ్డికిఁ బూర్వమునందుఁ గాక పరమున గర్భాధానపుగదిలో నాఘుడు చుంబనాలింగనాదుల నెల్లఁ గావించి యింక సురతక్రిడ నొనరింప వలె నని యుత్సాహపడుచుండఁగా నాసమయమున దనకోర్కెను దీర్పు మని కోరుటకు మంచి తటి యనుచు నెంచి ముందుగా నేడ్చి నాఘుడు విరక్తిఁ జెంది యిదియేమి యని యడుగుచుండఁ దననెచ్చెలుల రోగముల ముందు నివారించకున్నఁ దనకు సుఖము లే దని కంతోకిగాఁ జెప్పివేసి నాఘని నిరుత్సాహపటిచి వెంటనే శోభనపుగదినుండి ఘోరకాననములోనికి నోషధుల నిమిత్తమై తీసికొనిపోయినట్లు పెద్దన వ్రాసెను. ఇది యెంత యనుచితపుమార్గో వేటుగఁ జెప్పవలయునా? పెడ్డికి ముందుఁ గోరినకోరికను బడుకగదిలో సురత సమయమునఁ గోరునట్లుచేసిన, ప్రాజ్ఞులు నవ్వుచు రని యెంచి సత్యమును వ్రాయుటకు సిగ్గుపడి “వివాహమునకుఁ బూర్వమున నున్నదానిని వివాహానంతరమున గర్భాధానపుగదియొద్దకు మార్చె”నని రావుగారు వ్రాసిరి? కాని మైథునసమయమునకు మార్చె నని సాహసించి వ్రాయలేక పోయిరి. పెద్దన వ్రాసినదాని నున్న దున్నట్లు లిఖించుటకు రావుగారే లజ్జించుచున్నపు డావ్రాత యెంత హేయ మై యుండునో వేటుగఁ జెప్పవలయునా?

మఱియును రావుగారు మూలమును బెద్దన్న దిద్ది వేయుటకుఁ గల కారణముల సీక్రిందరీతిని చెలిపిరి. మనోరమ పెడ్డికిఁ బూర్వమునందుఁ గన్య కావునను గన్య భర్తయొకను గానివానితో ననఁగాఁ బరునితోడ ముచ్చటించుటకు సిగ్గుపడును గావునను వివాహానంతరమున నెన్ననో యామె స్వరోచికి భార్యయే యగును గావునను బెడ్డి కనంతరమున నాఘనితోఁ బ్రకంపించినట్లు దిద్దె

నని తేల్చిరి. ఇదియు హాస్యాస్పదమే? యేమన, మనోరమ తన కాబోవు భర్తతో ముచ్చటించ లేదనియు; దండ్రితో ముచ్చటించిన దనియు నిదివఱకే వ్రాసినాను. అది గాక యాయుత్సేదవిద్యావిపులు; డగు నిజజనకుడు తన యెదుట నుండఁగా ముచ్చటించుటకైన సిగ్గుపడఁదగు కాబోవునాథునితోఁ బ్రసంగింపనేల? గర్భాధానసమయము వచ్చినప్పటినుండి గదిలోఁ జేరువఱకు నిలిచి యట్లుపిమ్మట సురత సమయ మెపుడువచ్చు నని వేచి యుండియుండి యాపైఁ జెప్పనేల? ప్రాణసఖుల బాధలంగూర్చి యాపులతోఁ జెప్ప మనోరమ యాతురపడు చున్నది గదా? యట్టి తనతండ్రితో ముచ్చటించుటయే యచితముగదా?

“ఇది దాంపత్యధర్మవర్తనమస్యగాన నాథునితోఁ జెప్పఁదగినది గాని తండ్రితోఁ జెప్పఁదగినది కా దని రావుగారు వ్రాసిరి. ఇది వింతలలోఁ బెద్దదింత. ఇచట “ఇది” యననేమి? తన నెచ్చెలులను రోగవిముక్తులఁగఁ జేయు మని కోరుట కదా? ఇదియే కదా మూర్ఖబడిన దని రావుగారు మొదటనే తేల్చిరి. నాసఖుల దుగ్గతలను మాన్పు మని కోరుట దాంపత్యధర్మవర్తనమస్య యెట్లును? దాంపత్యధర్మవర్తనమస్య యన నర్థమేమి? దీనిభావమేమితిమమలేక యనవలసినవచ్చుచు న్నది. ఇది యభావకవిత్వము కాబోలును? పూర్వాపరసాదర్భముల నన్నింటిని బరిశీలించి చూడ వీరి విచిత్రవాగ్ధ్వల్లి సురతకీడకు సూచించునదిగ నున్నట్లు తోచుచున్నది. పెద్దన దీనిని గర్భాధానపుగదితోఁ జెట్టుటచేతనో యందులో సరిగ సురతసమయమున నత్తుకుటచేతనో దీనిని మైకునవిషయముగా రావుగారు భ్రమపడినట్లు తోచుచున్నది. కావుననే దాంపత్యసాబంధ మగు వర్తనవర్తనమస్య యని, ప్రణయసుకుమారవిషయ మని మఱివి. తండ్రియెదుటనుండఁగా ముచ్చటించరా దనిరి. కాన పైభావము చెప్పుకున్న రావుగారివాగ్ధ్వల్లి రసహీన మైపోవును. పోనిండు? రావుగారు తలఁచినట్లుగా నిది దంపతుల మర్తవర్తనమస్య యని యెంచుదము. అయినను పెద్దనాధ్యునిపాత్రము లగుకన్యలు కాబోవునాథులకడ నీమర్తవర్తనమస్యను గూర్చి ముచ్చటించుటకు సిగ్గుపడువారు కారు. అదెట్లన-మనోరమాసఖయే యగుకళావతి కాబోవునాథుఁ డగుస్వరోచితోడనే పైసమయముననే యెట్లుపలికినదో కనుఁడు.

“గీ, చెయ్యిపట్టిన మాత్రాన శిరసు వంచి, యవతచందావ, బైవ్రాలు నవ్వఁగూటిఁ బర్ణకాలాంతముఁ జేర్చి బ్రాహ్మణుడు, కెరలుకోర్టులఁ గందర్ప కేటఁడేలె.”

“క. తప మంతయుఁ బొలివోవఁగ, నపు డన్నియు నుజ్జగించి యయ్యంగనతోఁ
దపసి మనోజ్ఞీడా, విపులైశ్వర్యంబు లనుభవించుచు నుండెన్.”

పైపద్యములలో రావుగారు చెప్పినదాంపత్యసంబంధ మగు మర్శనర్శకర్తమే నుడువఁబడియున్నది. ముచ్చటించినయది కన్యయే! నలుపురిలోనే ముచ్చటించినది. ఈరీతిగాఁ గన్యలచేఁ గాఁబోవునాగులకడ ముచ్చటిపించిన పెద్దనార్యుఁడు మనోరమచేత నాఁతిగాఁ బలికించుటకు మాత్రము వెనుదీయునా? ఎంతమాత్రమును వెనుదీయఁడు. కావున వివాహమునకుఁ బూర్వము నున్న దానిని బరమున గర్భాధానపుగదిలో సురతసమయమునకు మార్పుటకుఁ గలకారణము వేతై యుండవలయును.

వేశ్యలు శృంగారశాస్త్రప్రవీణ లయి యుందు రనియు లోకజ్ఞాన యుతలయి యుందు రనియుఁ గాన వారిచేష్టలు చాలఁ శ్రాధము లయి నాగరకతను వెల్లడించు ననియు నమృతము పెద్దనకుఁ గలదు. అట్టి వెలయాండు విటులవలనఁ దనుకోఁకలను దీర్చించుకొనవలసి వచ్చునప్పుడు సురతసమయమునే తగినతేజిగఁ దీసికొందురు. కోరిక తీరువఱకు సురతము నడికట్టుదురు. ఆకామోదేక సమయమున విటకత్తై కోరినకోర్తుల విటులు తీర్చితీరుదురు. అజిత్తులమారితనమునే కులకాంతయగు మనోరమయందును బెద్దన పెట్టె. అది ప్రాధతమ దెల్పు నని మనకవి తలంపు. వేశ్యయింటికి విటుఁడు చేరుటకుఁ గారణము ధర్మచరణార్థము కాదు. వాశాభివృద్ధి చేసికొనుటకును గాదు. నీచేంద్రియవాంఛను దీర్చుకొనుటకై యచటికిఁ జేరును. కాబట్టి యాపనికి వేశ్య లాతంకము కలిగించినఁ గార్యసాధన మగుచుండును. సతీపతుల విషయములో నీయెత్తు లవసరము లేదు. దాంపత్య మనునది ధర్మబద్ధమై యన్యోన్యాయుర్రాగసంకలితమై విరాజిల్లుచుండును. అనుకూలుఁడగుపతి ప్రాణప్రియ యగుసహధర్మచారిణి కోరినకోర్తుల నెప్పుడు కోరినను దీర్చితీరును. ప్రాణనాథుఁడు సంభోగము నరికట్టినంగాని తనకోరికను సాగింపఁ జని సతీతలంచుట యనఁగా నాథుని నీచునిగా నెంచుటయే యగును. అట్టి యెత్తుల నెత్తెడుపడఁతి పడపుపడఁతియెత్తులవంటియెత్తులు కలది కాదా? మనోరమకుఁ గవిచేఁగలిగింపఁబడిన యీమామోసాయములు వేశ్యలమాయలను బోలియుండలేదా? ఇది మనోరమాసాశీల్యమును బాడుచేయుటలేదా? తప్పుక పాడుచేయుచున్నది.

పురాణాస్థ మనోరమ వివాహమునకు “షరతు” పెట్టిన దని యుఁ బెద్దన గారి మనోరమ యట్టి ‘షరతు’ పెట్టలే దనియు రావుగారు తేల్చిరి. ఇది యసత్య

పువ్రాత. పురాణస్థమనోరమ 'మరతు'ల వేనిని బెట్టలేదు. మరతులేకుండ వివాహము నంగీకరించి చేసికొనినది. సురతమునకు 'మరతు' బెట్టినది పెద్దనగారి మనోరమ. ఆ 'మరతు' లీరువఱకు నాథుఁ డాసక్తితో నుద్యమించిన సురతమునకు నవకాశ మీయలేదు. కాన ననుచితమైన 'మరతు' పెట్టి యదితీరువఱకుఁ దుచ్చమగు పట్టు పట్టినది పెద్దనగారి మనోరమ. సత్యముఁ గప్పిపెట్ట రావుగారు ప్రయత్నించుచున్నారు. క్రుద్ధుఁడైన దాగునా? మఱితర సాభాసము తెచ్చిపెట్టును.

నవదంపతు లేకశయ్యాగతులయి యొకరితో నొకరు ముచ్చటించుకొనుట వెలయాల్సినవత్తనమును దెల్పు నని నేను వ్రాసినట్లు రావుగారు లిఖించిరి! ఇది మోస పువ్రాత. నే నట్లెచ్చటను వ్రాసియుండ లేదు. నవదంపతు లేకశయ్యాగతులై యిష్టగోష్ఠి సలుపుట తప్పు కాదు. అట్టిసమయములోఁ బ్రాణనాథుని కోరికను దీర్చి సంతృప్తునిఁ జేసి యటుపిమ్మట నాతనితో నిష్టగోష్ఠి నడిపి యాసమయమున మనోరమ తనసఖుల యవస్థను జెప్పి వారిబాధల దొలఁగింపు మనినఁ బ్రాణప్రియుఁ డగుపతి యట్లు సేయకుండునా? పెద్దన యట్లు వ్రాయలేదు. నాథుఁడు చేయు బాహ్యరతుల నన్నింటిని సహనముతో నంగీకరించి యాస పొచ్చించి నాథుని సంభోగేచ్ఛను మిన్నుముట్టించి యటుపిమ్మట నొక్కుమడిగా నసాధ్యపు 'మరతు' పెట్టి కార్యవిఘాతము చేయుట యేటిసీతి? సిద్ధమైన సంభోగమునకు భంగము కలిగించి పతిని ఘోరారణ్యములకు లాగుటల? ఏడ్పులేల? కులసతులతోడి పాత్తు నిట్లు హాస్యాస్పదము చేయనేల? పెద్దన యిప్పుట్టునఁ దప్పక తప్పుచేసెను. ఇది సిగ్గులచేటు కాదా? మనోరమ వేశ్యజిత్తుల వంటి జిత్తులు కలదైనదని నేను వ్రాసియుండఁగా అంకులాడితనము కలదైన దని నేను వ్రాసినట్లు రావుగారు లోకమునకుఁ దెలిపిరి. అట్లు చేయవచ్చునా! వేశ్యల అంకుమాట నే నెత్తలేదే. రంధవంటి భార్యకలవాడ వనిన అంకులాడి యగు భార్య కలవాడనని యర్థమా! కులధర్తపత్నీధర్తములు చెప్పుచు మనవారు "శయనేషు వేశ్యా" అని వ్రాసిరి. వేశ్యవలె అంకులాడితనము గలది కులధర్తపత్ని యని యర్థమా! రావుగారు నావాక్యములకు నపార్థకల్పనముల నెట్లయినఁ జేసి నన్ను హాస్యాస్పదుని జేయవలయు నని యక్రమప్రయత్నములు చాలఁ జేసిరి. ఇది నద్విమర్శకలక్షణము కాదు. జిత్తులమారితనమును గూర్చి నేను ముచ్చటించితినే కాని అంకులాడితనమును గూర్చి కాదు. అది పెద్దన్నగారి మనోరమయందు ను లేదు. ఉన్నదని నేను వ్రాయలేదు.

—: రావుగారి విచిత్ర సాహసము :—

సుఖ మన సురతసౌఖ్యమే యని నే నెచ్చటను వ్రాయకపోయినను నే నారీతిని వ్రాసినట్లు రావుగారు లోకమునకుఁ దెలిపిరి. ఇది వట్టి మోసపువ్రాత. సౌఖ్య మన సురతసౌఖ్యమే యనునట్టి భావము తేల్చినవాఁడు పెద్దనార్యుఁడు కాని నేను గాదు. చాంపత్యసౌఖ్యముతో చుంబనాలింగనాదికముల మనోరమచేఁ జల్లఁగ ననుభవింపఁ జేసి తుదకు సురతసౌఖ్య మనుభవించు తఱి వచ్చినప్పుడు మాత్రము నేనెట్లు సౌఖ్య మనుభవించు” నని యామెచేఁ బెద్దనఁ బలికించె. కాన సురతసౌఖ్యమే సౌఖ్యమా? యని నేను బ్రశ్నించితిని. యీ ప్రశ్న నే సురతసౌఖ్యమే సౌఖ్య మనుటను గా రావుగారు తేల్చిరి. మఱియు రావుగారికిను నొక వింతను గావించిరి. వివాహ మనునది సురతసౌఖ్యముకొఱకే యని నేను బోధించినట్లు చదువరులకుఁ దోఁపఁజేయ నెంచి “ప్రపంచములో స్త్రీలును పురుషులును బరస్పరము వివాహమామట” యను తమవాక్యములకు “గూఢేంద్రియసుఖము” అనెడు నామాటలను జేర్చి ప్రపంచములో స్త్రీలును బురుషులును బరస్పరము వివాహ మామట గూఢేంద్రియసుఖము కొఱకేనా యను నేకవాక్యముఁ జేసి యీశ్వరకల్పితవాక్యాంతమున ఇదిశ్రీశాస్త్రిగారి వాక్యమే. అని యర్థచంద్రేశ్వర లోఁ బెట్టి తమప్రతివాది నగునేను వివాహము గూఢేంద్రియసుఖముకొఱకే యేర్పడిన దని బోధించినట్లుతేల్చిరి. రావుగారి యర్థమును దెల్పుటకు నెన్ని పాట్లు పడినను దుదకు వివాహము గూఢేంద్రియసుఖముకొఱకా? యని నేను శంకించి నట్లు తేలుచున్నది కాని యందుకొఱకే యని సిద్ధాంతము చేసినట్లు తేలుటలేదు. అయినను, కొఱకా? యనఁ, కొఱకే యని భావమువచ్చు ననువిపరీతవాదమును రావుగారుగలిగించిరి. శ్రీరావుగారి కీర్తనమెక్కడనుండి లభించినదో! శ్రీనాథుని రాజమహేంద్ర వరధర్మాసనపండితులనుండి లభించినదేమో! పెక్కేలరావుగారివంటిపెద్ద లిట్టిమామోపాయములను బన్నుట తగదు. మొత్తముమీఁద రావుగారును పెద్ద నార్యుఁడును, తేవప్పెరుమాళ్ల య్యగారును గలసి మనోరమాసాశీల్యమును బూర్తి గఁ బాడుచేసిరి. “ఈప్రణయసుకుమారవిషయమును నేను రసికత యెఱుంగని మానసివలె గర్తృతక్షణభాషణముల విమర్శించితి నని నన్ను రావుగా రాక్షేపించిరి. నేను రావుగారు మెచ్చుకొనుచున్న రసికత లేని మానిసి నయిన మాట నిజము. ఈప్రణయసుకుమారవిషయమున నేడ్పు లుండవచ్చును గాఁబోలు! పాషాణకఠినహృదయముతో “వరతు”లు పెట్టి యుత్సాహభంగమును జేయవచ్చును

గాఁబోలు! దాని కేమి తేవచ్చెరుమాళ్లయ్యగారు లోనగు మనీషులు పెద్దనగారి విరసపు వ్రాతలను సరసము లని మెచ్చుకొని దోషముల గుణములఁ జేయుటచేత నింతచర్చ కావించవలసివచ్చినది. ప్రియుఁడు ప్రియురాలి మృగుదేహముపై నఖిక్షుతముల నొనరించిన మాసోదని బాధించుచున్నాఁడను సోదరులు లోకములో లేకపోలేదు. శ్రీరావుగారు పెద్దనార్యునిగ్రంథవిషయములో సోదరప్రేమ కలవారు కాన జాలిపడుచున్నారు.

—: రసము, నీతి :—

ఇంక రసమును గూర్చియు నీతిని గూర్చియు ముచ్చటించు కొందఱు. ఈరెండిటిని రెండుశీర్షికలక్రిందఁ దీసికొని విషయచర్చ కావించవలసినది. అయినను శ్రీరావుగాఁ రెండిటిని గలిపి యొక శీర్షిక క్రిందనేచేర్చి చర్చించిరి కాన నేనును నట్లే కావించుచున్నాను.

రసప్రకంస :—శ్రీరావుగారు రసవిషయమై చక్కని చర్చను చేసిని గావించియుండ లేదు. కాని మనుచరిత్రములో వరూధిసీప్రవరుల యుపాఖ్యానములు తప్పుఁ దక్కిన దంతయు రసోత్సేకము లేని వట్టివల్లిబంధ మని వ్రాసిరి. దీనిచే మనుచరిత్రములోఁ జాలభాగము రసహీనముగా నున్న దని తేలుచున్నయది. ప్రవర వరూధినుల చరిత్రముల తరువాత నున్నయది చాలవఱకును మనోరమావృత్తాంతము. ఇందుఁ జాల రసభంగము కావించబడియున్న దని యిదివఱకే వ్రాసితిని. ఈభాగమును రావుగారును వట్టివల్లిబంధ మనిరి. ఇంక రావుగారు మెచ్చుకొనిన వరూధిసీప్రవరుల చరిత్రములు కూడఁ జాల విరసములుగానే యున్నయవి. అది శ్రీరావుగారు తిన్నగఁ గనిపెట్టలేదు. ప్రవరవరూధినుల కథలోఁ బ్రవరుఁడు ప్రథమనాయకుఁ డని రావుగాఁ వ్రాసిరి. కాని యీకథానాయకుని మన పెద్దన స్వకార్యార్థమై యవిదగ్ధునిఁ జేసివేసెనుగదా ! అవిదగ్ధుఁడు కథానాయకుఁ డగుచో నచట రసము వెలయ దని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. రావుగారి పెరుమాళ్ళయ్యగారును నీయరసికుని నెంత పిండినను రస మూర దని తెలిపిరి. శ్రీ. వె. రా. రావుగారును నట్లే నుడివిరి. దీనిం బట్టి పెద్దనార్యుని ప్రవరుఁడు లోకదృష్టిలోఁ గూడ నరసికుండే యై పోయినాఁడు. శ్రీరావుగారు కన్నెత్తి శ్రద్ధతో, మనుచరిత్రమును దిన్నగఁ జూచుకొనిన నీసత్యము గ్రహించుకొన వచ్చును. అప్పుడు ప్రవరుని కథ రసహీనము చేయఁబడిన సంగతి బోధలోనికి వచ్చును. ఇక నీసందర్భములో నాయక వరూధిని. ఈమె పూతపసిండివంటి

వలపు బహించు పచ్చివేశ్య. ద్వితీయనాయకుడు గంధర్వుడు. ఈతడు, మరమనీచుడు. వీనిపే రైతిసఁ బాపము వచ్చు నని రావుగారే వ్రాసిరి. వీనికిఁ గామినీ సంభోగవిషయములో దేహముల సంఘర్షణ ముండినఁ జాలును. మన స్సులు కలియ నక్షణలేదు. నాయిక పై నుదాహరింపఁబడిన వేశ్యాంగనయే. ఈ మెకు గంధర్వునియందు మోహము లేదు. ఉభయుల కూడికకు మోసమే కారణము. ఆమెకుఁ దనయందు రతిలే దనియుఁ బైఁగా రోత కల దనియు నా మెకు సత్యము తెలిసిన ఘాని కలుగు ననియు గంధర్వుడు పూర్తిగ నెఱుంగును. కావుననే యామెచే గన్నులు మూయించినాడు. ఆతడు ప్రవరవేషమున నున్నాడు. కాన నాతనియందు పరూధినికిఁ బ్రేమ కల దని రావుగారు వ్రాసిరి. అది తప్పు. ప్రవరవేషములముగ నామె మోసపోయి కన్నులు మూసి కొని వానిని గూడిన దనగా వానియందు నామెకుఁ బ్రేమలే దనియే భావము. ప్రవరవేషము పై నామెకు నింపు కలగు గాని యావేషమును దాల్చినవాని యందుఁ బ్రేమ యుండుకయు లేదు గదా? ఇక నీకూడిక మనస్సులు కలిసిన కూడిక యెట్లుకాఁగలదు? ఆరుసహస్రకటములు చెండు సంఘర్షణము కలవి యగుట యెట్టిదియో నీదేహముల సంఘర్షణమును నట్టిదియే, కావున, నిచ్చట పశుశృంగారమే కలదు కాని వినిర్మలశృంగారరసము లేదు. మూడవనాయకుడు స్వరోచి. ఈతడు బహునాయికలు కలవాడు. కామాంధుడు. పశు గమనమునకుఁగూడ సిద్ధపడినవాడు. నాయిక మనోరమ. ఈమె కులకాంత, యోగ్యురాలు, కాని, పెద్దనచే నీమెసాశీల్యము కూడఁ బొడుచేయబడినయది. అంతియే గాక యీమె సఖులమూలముగా దుఃఖార్త చేయబడినది. నాథుడు కూడుటకు వచ్చినప్పుడు నా కైకడి సౌఖ్య ముదినది. అందుపై నుభయుల దగు నుత్సాహమునకును సున్నయే చుట్టబడినయది. ఈదంపతుల తరువాతి శృంగారముంగూర్చిన ప్రశంగమే లేదు. ఈ వైరస్యము పెద్దనగ్రంథములో బయలు పడెదలినది. రసము చెడినది. అది గాక మనోరమ ప్రధాననాయికయే కాదు. ప్రధాననాయిక యీ ప్రబంధములో వనదేవత. ఆమె స్వరోచిభార్యయే కాదు. నాలుగవనాయకుడు స్వారోచిషుడు. ఈతడు శృంగారనాయకుఁడే కాదు. ఈతనికి నాయిక లేదు, కాన నీతనియెడ శృంగారరసస్ఫురణమునకు నవకాశమే లేదు. పెళ్లై సత్యానురాగము గలయుత్తమదంపతుల వినిర్మలానురాగము మనుచరిత్రములో నెచ్చటను వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. కావుననే యీకావ్యము పశు శృంగారదూషిత మని పెక్కురు వ్రాసియున్నారు.

నికృష్టశృంగారము (పశుశృంగారము) అన నేమి? మనరావుగారు మనుచరిత్రలో నికృష్టశృంగారము కలదనిన వింతపడి యదియెట్టి దనుచున్నారు. అట్లు వ్రాసినందులకయి నన్నుఁ దిట్టి పోయిచున్నారు. కావున ముందుగ సీచశృంగారమనిన రావుగారికి బోధపడునట్లు చేయవలసియున్నది. వీరు విజయనగరసామ్రాజ్యమందలి యాంధ్రకవులచరిత్రములు వ్రాసి యచ్చొత్తించి ప్రకటించియున్నారు. అందులో శ్రీకృష్ణదేవరాయని యాముక్తమాల్యద యను ప్రబంధరాజము “జఘన్యశృంగారదూషిత”మని స్వహస్తములతోఁ ద్రాసిరి. పల్లభరాయని క్రీడాభిరామము లోని శృంగారము “సీచశృంగార”మనిరి. జక్కయకవిదగు విక్రమార్కచరిత్రములోని శృంగారము “విశ్రాంతశృంగార”మనిరి. పిల్లలమఱి పినవీరభద్రుని కావ్యద్వయమును (శృంగారశాకుంతలమును జైమినిభారతమును) “శృంగారవర్ణనము లలిమాత్రముగాఁ గలిగియున్న”వనిరి. ఈవిధముగ నాంధ్రభాషోద్ధరణమొనరించిన మహాసీయు లగు కృష్ణదేవరాయాదుల ప్రబంధరాజములు నికృష్టశృంగారదూషితములే యని తాము వ్రాసినప్పుడు నికృష్టశృంగార మనిన నేమి యర్థమును దాము చేసికొనిరో యాయర్థమునే మనుచరిత్రవిషయమునఁగూడఁ జేసికొనవలె ననిశ్రీరావుగారికి వినయపూర్వకముగా విన్నవించుచున్నాఁడను.

కృష్ణదేవరాయప్రబంధాశులందుఁ గలనికృష్టశృంగారముకంటెను, పెద్దనార్యునిగ్రంథమునందలి పశుశృంగారము హెచ్చుగ నికృష్టత గలిగియున్నది. ఆయంశమును చేల్పుటకుఁ బూర్వము మనరావుగారు పశుశృంగార మన నెట్టి నిర్వచనము నిచ్చిరో యది కనుఁగొందము.

రావుగారిచ్చిన పశుశృంగారలక్షణము—“పశుకామము అనఁగా వావి వరుసలు లేనిదియు శాస్త్రదూష్య మైనదియు నగుశృంగారరస మని నిర్వచింపవచ్చును. అనఁగా గురుదారాభిగమనమును, మునిపత్నివాంఛనమును, పరకాంతాసంభాగమును, వేశ్యాంగనాసంక్రీడనమును, బలాద్యశీకృతకన్యాదూషణము నిత్యాదులు పశుకామ మనియు నికృష్టశృంగార మనియుఁ దలంపవచ్చును. అట్టి వేషైనను నీగ్రంథమున నున్న వేమో చూడుడు.”

రావుగారిచ్చిన పైపట్టికలోని దోషము లేవియు మనుచరిత్రములోలేవని రావుగారు సాహసించి వ్రామఁ గలిగిరో తెలియవచ్చుట లేదు. పైపట్టికలో “వేశ్యాసంక్రీడన” మను దోషము కలదుకదా! అది మనుచరిత్రములో లేదా? పరూధిని వేశ్యకాదా? ఆమెవేశ్య యని శ్రీరావుగారే వ్రాసిరి. “వేశ్యనాయక”

యనియును, వహాధినీసఖులం గూర్చి ముచ్చటించుచు, “ఆమాట లాడినస్త్రీలు భోగస్త్రీ” లనియు నున్న వాక్యములను జనువరులు చూచుకొనఁదగును. మఱియును నీవేశ్యలు “పూతపసిండివంటి వలపుం బచరించుకులంబు” లోనినా రని పెద్దనామ్యుడే లిఖించెను. లేనివలపుం జూపు వెలయాం ద్రని దీనివలన బోధ పడుచున్నది. మనుచరిత్రములోఁగల వహాధినీనామక పశ్యాంగవయొక్క క్రీడనములు మాత్రమేకాక సంక్రీడనములు గూడ నతివిపులముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఉపరతులు, కన్నెటికపురతులు, గర్భిణీరతులు మున్నగు నవియును నిందుఁ గలవు. మనరావుగారు మనుచరిత్రములో వహాధినీచరిత్రమే ప్రధాన మని కదా వ్రాసిరి. ఇక దీనిని బహుశృంగార ప్రధాన మనుట కభ్యంతర మే మున్నది? వేశ్యాసంభోగము శాస్త్రదూష్య మని వేఱుగఁ జెప్పవలసియుండునా?

పారుడను బ్రహ్మిని పూజకస్థల యనువేశ్య తనశృంగారచేష్టలచే మోహితునిజేసి యాతనితో సురతక్రీడను సలిపిన పచ్చిశృంగార మిందు కన్యకచే వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నది. కావున నిందు వేశ్యాసంక్రీడన మున్న దనుటకు సందియమేమి? మఱియు నిందు నుత్తమదంపతుల శృంగారసంక్రీడనము పాడు చేయఁబడికూడ నున్నది. “ఇత్యాదు” లని రావుగారు వ్రాయుటచే వారు వ్రాసిన వానితోఁ దుల్యము లగు వానినిగూడఁ దీసికొనవచ్చును.

ఇంక బలాత్కారసంభోగ మిందున్నదో లేదో చూతము. అదియును నిందుఁ గలదు. కలిగాడు తనయందు వలపులేని వహాధినిని మోసపుచ్చి యామెయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నామెతో భోగించెను. ఇది త ప్పని వాఁ జెఱుంగును. కావున వాడు కావించినసంభోగము బలాత్కారసంభోగమే యగుచున్నది. ఈయంశమును నేను దేల్చినట్లు చదువరులు భావించుకొనఁదగినది కాదు. మన రావుగారి వెన్నేటి రామచంద్రరావుపంతులు, బి. యే., బి. యల్., గారే గంధర్వఁడు కావించినది బలాత్కారసంభోగము (Rape) అనియు శిక్షాస్మృతినిబట్టి శిక్ష కర్తృమైన దనియు వ్రాసిరి. కాన నిది బలాత్కారసంభోగ మనుటకు సందియములేదు. ఇంకను నిందుఁ బరమయోగ్యుఁడును విరాగియుఁ బాపనమూర్తియు నగు ప్రవరాఖ్యుఁడు వల దని వారించు చున్నను బరమపాపకృత్య మని ఘోషించుచున్నను రతిసంరంభము మీఱి వహాధిని బలవంతముగా నాతనిపైఁ బడి కౌగిలించుకొని యధరం బాసించినట్లు వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఇది బలాత్కారసంభోగము కాదా? చుంబనాలింగనాదికములు బాహ్యరతులై సురతక్రీడకు సంగములే యై యున్నవి

కదా ? మునిపత్నీ వాంఛన మెట్టిదియో ప్రవరాది మునివరులను గూర్చిన వాంఛనమును నట్టిదియే. అందులోను బలాత్కారపూర్వకమైనది కూడ నైయున్నది. అదిగాక పశువు వచ్చి న న్నాలింగనము చేసికొను మనఃగాఁ గఠానాయకులలో న్నొక్కఁడగు స్వరోచి మోహముతోఁ గాఁగిలింపకొనినట్లు వర్ణించుబడియున్నది. కావున సీగ్రంథము పశుశృంగారప్రధానము గాక మఱి మఱి మఱి ? పివీరభద్రుని ప్రబంధములలో శృంగార మతిమాత్రముగా నున్నదియని రావుగా రాజేపించిరి. ఆగ్రంథములం దున్న శృంగారము మనుచరిత్రమునందలి శృంగారవర్ణనములవలె మించిపో లేదు. కావున నేవిధమునఁ జూచినను మనుచరిత్రము హెచ్చుగు పశు శృంగారముచే దూషితమై యున్న దని సచ్చరితు లెల్ల నెఱుంగుదురు.

ఈరని శృంగారవర్ణనములు నీతికి హానిని గలిగించుననిగా నున్న పని కూడ మనము తెలిసికొని యున్నాము. రావుగారు కూడ నీయంశమును గొంచెముగనో గొప్పగనో యొక్కిందిరితి సంగీకరించియున్నారు.

“ఇట్లు చెప్పుటచే బెద్దనార్యుని శృంగారరసవర్ణన మంతయుఁ బ్రశంసనీయ మనియు నీతిబోధక మనియు నాయభిప్రాయము కాదు.”

ఇట్లంగీకరించిన రావుగారు మనుచరిత్రమునందలి శృంగారమును మరల సతిమాత్రముగా నుతించుట యెందులకో తెలియవచ్చుట లేదు. పెక్కిల ? మను చరిత్ర మంతయుఁ బచ్చిశృంగారముతో నింపివేయఁబడినది. అమలమాల్యదాదు లందలి శృంగార వింతహీనస్థితిలో నున్న దని చెప్పకొన నవసరము లేదు. శ్రీరావుగా రిచ్చినపశుశృంగారలక్షణములు మనుచరిత్రమునం దున్నంత విపులముగా నాముక్తమాల్యదాదులందు లేవు. రాయలకాలమునఁ బుట్టిన పాఠశాలాచార్యుల నాదు లనోన్యాయానురాగము గల యుక్తమదంతుల నిష్కళంకశృంగారములంగూర్చినవి. హరణాదు లనోన్యాయానురాగము గల యుక్తమదంతుల నిష్కళంకశృంగారములంగూర్చినవి. పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రము శృంగారరసప్రధాన మనునది లోక విదితము. తుద కారసమే బహువిధములఁ బాఠశాలాచార్యులున్నది.

మన శ్రీరావుగారు పెద్దనార్యునం దన్తదాదులకుఁ గ్రూరభావము కల దని భావించి యొక్కిందిరితిని లిఖించిరి.

“ఆకవిశ్వరుని గుణదోషములను దేశకాలమాత్రములను బట్టి న్యాయపర శీలనము గావించి సప్రమాదముగ నిరూపించి దాక్షిణ్యబుద్ధి తీర్మానము గావించవలసిన దనియే నావేడికిల.”

విమర్శకుఁ డెప్పుడును దాక్షిణ్యము గాని క్రౌర్యము గాని పూని విమర్శనము చేయరాదు. ఏకత్వమును బూనని నిర్వలాభిప్రాయముతో సారస్వతాభివృద్ధిని గోరి విమర్శనము గావించవలయును. పూర్వకావ్యములందలి దోషముల నెల్ల చూపుట యాకపులకొఱకుఁ గానే కాదు. ఆకావ్యములం జనువుకొనువారి కొఱకు. కావున రావుగారు వ్రాసినప్రాత ముంచివిమర్శనపద్ధతిలో నుండఁదగినది కాదు. పెద్దనార్యునందు రావుగారి కున్నంత భక్తి యున్నదామెలకునుగలకు. అంత కంటెపెచ్చుగాఁ గూడఁ గలదని చెప్పవచ్చును.

పెద్దనార్యుని జఘన్యశృంగారరసప్రచారములఁ గాపాడ నెంచి ముందుగా శృంగారరసమును గూర్చి యొకయద్యతోపన్యాసమును రావుగారు లిఖించిరి. తప్పు నోప్పుగాఁ జేయఁతలంపు కలిగినప్పుడెల్ల ఏ రీతిచిత్రోపన్యాసములఁ గొట్టుట వాడుకయై యున్న దని యిదివఱకే వ్రాసితిని. ఆభోరణిని బట్టి ప్రథమములోని వాఙ్మయము లన్నియు శృంగారరసమే ప్రధానరసముగా నున్న వనియు దేశభేదములను బట్టి శృంగారరసవిషయములో రుచిభేదము లున్న వనియు వ్రాయ మొనలుపెట్టిరి. ఇది యంతయు సత్యమే, కాని యాయపన్యాస మింత నేల యతుకవలసివచ్చెనో తెలియుటలేదు. ఇది పెద్దనార్యుఁడు తాపించిన కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల సమర్థించుటకుఁ గాఁబోలు నెత్తుకొనిరి. కావుననే “కచకుచాదివర్ణనమీకాలమువఱకుఁ గవులలో ననివార్య మైన కావ్యరీతిగఁ బరిగణించఁబడినది. ఇప్పు డిప్పు డాంగ్లేయసంస్కరమునఁ గొంతెఱఱ కీసనైదా మము మాటుచున్నది, గాని మనదేశమునందలి ప్రాచీనవాఙ్మయముఁ బఠింపించుచున్నప్పు డీనాటిరసప్రమాణముల నుపయోగపఱుచుట యన్యాయము” అని వీరు వ్రాసిరి. ప్రాచీనపద్ధతినిబట్టి ప్రాచీనకాలమందుఁ బుట్టియున్న మనుచరిత్రమందలి కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల నేను నవీనపాశ్చాత్యపద్ధతులనుబట్టి నిందించుట లోకమునకు నొక భ్రమను గలిగించి యుదుమూలముగా నారికి నావిమర్శనముపై నరుదినిబుట్టింపఁ బ్రయత్నించిరి. ఇది యోగ్య మగుచనిగాదు. మనపెద్దలొనరించిన కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల నిందించుచున్నవారు కవులచరిత్రకారాది నవనాగరకులు. అసంగతిని నేను నావిమర్శనములో విస్పష్టముగాఁ దెలిపినాను. అది రావుగారును నెఱుంగుదురు. కావుననే తమ మచ్చువిమర్శనములోఁ—

“కచకుచాదివర్ణనవిషయములో వీరు పెద్దనార్యుని నిందింపుచులేదు. అభిసందింపుచులే దని పైని వారివాక్యముల సహాయముననే చూపితినిగదా.”

అని వీరు చక్కగ లిఖించిరి. ఇంక వీరి పైయుపన్యాస మేల? తుదకుఁ జెదనగారి శృంగారవర్ణనములు నిండా ర్థములుగానే యున్న వని రావుగారు రంగీకరించిరి.

కాని యట్టివర్ణనములు చేసినవారు మనలో బల్కు రుండగా నొక్కపెద్దననే నిందింపనేల యని వీరు శంకించుచున్నారు. నావ్రాసిన దానిని వీరు తిన్నగాఁ జూచుకొనిన సీత్రశ్చమునకే యవసరము లేకుండ నుండును. ఏ మన, నావిమర్శనములో “మఱియుఁ గచకుచసంభోగవర్ణనముల నొక్కపెద్దనార్యుడే చేయలేదు. సంస్కృతమహాకవులలో సీవర్ణనము లమితముగాఁ గలవు. కాళిదాసు మున్నగుమహాకవులును గావించియుండిరి. ఇంగ్లీషులో షేక్స్పియరు మున్నగు మహాకవులును నట్లే కావించియుండిరి. అంకులకై యితనిని బ్రత్యేకముగ నిందింపఁ బని లేదు.” అని నేను వ్రాసియున్నట్లు రావుగారు తమమధ్వివిమర్శనములో లిఖించిరి. కాన రావుగా రీట్టున నవసరపరిషయముల వ్రాసియుండి రని చెప్పకలేప్పుదు. మఱియును దమయుపన్యాసపురంగు మార్చి యింగ్లీషులోఁ బచ్చిశృంగారవర్ణనములఁ దీసివేసి మిగిలినగ్రంథమును బ్రచురించు ముద్రణములు (Bowdlerised Editions) మనుచరిత్రాదులవిషయములోఁ బ్రచురించుట మంచి దని రావుగారు లోకమునకు బోధగావించిరి. నాయంపఁ గరుణను వహించి న న్నాచని నొనరింపు మనిరి. ఆమహాకార్యమును “రసికతయెఱుంగని మానిసుల మగు నస్తదాదుల” పెట్టు చేయఁ గలము? అంకులకు సర్వవిధముల సమర్థు లగు తామీ పూరుకొనుట మంచిది. దాని కేమి గాని యిప్పు డాంగ్లేయభాషాపరిజ్ఞానము వచ్చినతరువాతఁ గచకుచసర్ణనాదిపద్ధతులు మాటిపోవుచున్న వనియుఁ బెద్దనాదులనాటి శృంగారవర్ణనము లిప్పుడు లే వనియు రావుగారు లిఖించుట వింతగ నున్నది. మనుచరిత్రాదులందలి వర్ణనములవంటి వర్ణనములకై పరునాటవశత్యాబ్దుమవఱకుఁ బో వససరము లేదు. హూణాధిద్య బాగుగా వ్యాపించి యున్నయిశ్కాలమునఁ దదభిజ్ఞులై నవనాగరకాగ్రగణ్యులై యుండువారు కూడఁ గచకుచసంభోగాదివర్ణనములఁ బచ్చిపచ్చిగాఁ గావించుచునేయున్నారు. మనప్రాచీనశృంగారగ్రంథములమీఁదికి దాడి వెడలిన నవనాగరకశిరోమణి తనగ్రంథములలో “సింగారపుచన్నులు, ఇరుకుచన్నులు, పిచపుచన్నులు, సిబ్బెపుగబ్బిగుబ్బలు” మున్నగు రీతిగాఁ గుచభేదములను దేట తెలుఁగుమాటలతో విశేషముగా వర్ణించియున్నాఁడు. ఇతనియ గాక పూపలై, పిందెలై, కాయలై, మడ్డై, గిండ్డై, బిందెలై, గుట్టలై, కొండలగు వఱకుఁ గుచాభివృద్ధులను వర్ణించుటయే గాక యటుపిమ్మట నున్నతస్థితినుండి జాతి తెప్పానవకాయలై, కొండచిలువలై, శిత్తులై, యెండిన జిలేడుకాయ లగువఱకుఁ జిత్రించి యున్నాఁడు. ఈమహానీయుఁడు చేసినంత కుచవర్ణనము లోకములో నేకవియును

జేసియుండలేదు. ఈపుణ్యాత్ముడు సంభోగాదివర్ణనములఁగూడ నమితముగాఁ జేయుటలో వెనుదీయలేదు. కనుఁడు:—

ఉ. “ఎన్నఁడు చూడఁగల్గునొకొ యింతిని జెన్నెసలారఁ జూచి నే నెన్నఁడు నిండుకొఁగిటను హెచ్చుగఁ జేరుతునొక్కొ చేర్చి యిం తెన్నఁడు దాని సెజ్జ నిడి యించుక కూడునునొక్కొ కూడి యా కన్నియకోర్తెతో నగుట గన్నుల నెప్పుడు చూడఁగల్గునో.”

ఉ. “కవ్వడి చేయి పోఁకముడి గ్రక్కున నవ్వల చేరఁ బారగా జవ్వని యేమియుక సలుపఁజాలక లిగన తానె చెల్వనిన్ నవ్వడి గాఁగిలిందికొనె నేర్పున జేఁడును సంతసిల్లియా క్రొవ్విరిజోడి తెబెదవి గొబ్బున గంటిడి యానఁ దేనియల్.”

వీరుచేసిన లోతగు పచ్చివర్ణనము లింకను ననేకములు గలవు. ఇట్టిసీతివా చస్పతులే మనగ్రంథరాజముల ననేకములను వణచివేయ మూలకారణ మై యున్నారు. శ్రీరావుగారు “కృష్ణదేవరాయలు, రామరాజభూషణుడు, సూరనార్యుడు, భూర్జటి, కుమార భూర్జటి మున్నగువారు సంభోగవర్ణనము చేసినవారే. వీరి గ్రంథములను బహిష్కరించినయెడల నాంధ్రవాఙ్మయములోని మేలైన రత్నముల నిరసించి గులకర్ణాను దాచుకొనినట్లగును” అని విచారించుచున్నారు. కావున నితడూరమువ్రాసితిని. శృంగారవర్ణనాదిత్యము తెలిసికొనుటకై పాశ్చాత్యవాఙ్మయములకడకుఁ బోనవసరము లేదు. మనలోనియోధిత్వవిచారచర్చాకారాదులును నాచిత్యము ముఖ్యమని నొక్కివక్లాణించియున్నారు. ఇప్పుడొచిత్యమును విడిచి వర్ణించువారును గలరు. బొచిత్యమును బాటించువారును గలరు. మొత్తముమీఁద నిప్పుడు పదదాష్ట్య మొకించుక తగ్గుచున్న దేమో కాని భావదాష్ట్యము మఱింత హెచ్చై పోవుచున్నది. పూర్వులు సువాసినుల కచకుచాదివర్ణనములఁ జేసియుండఁగా నిప్పుటివారు పూర్వుసువాసినుల కచకుచాదివర్ణనములను విరహాదివర్ణనములను బచ్చి పచ్చిగా నొనరించుచున్నారు. (చూ. రాజమహేంద్రవరములో, బ్రకటింపఁబడిన చిత్రామణి) పూర్వులు కచకుచసంభోగాదివర్ణనములను శృంగారప్రబంధములలోఁ గావించియుండఁగా నిప్పుటి మహాసీయులు చిన్నివిద్యార్థులకొఱకై వ్రాయఁబడియుండు సంగ్రహవ్యాకరణాదులయందును గచకుచసంభోగాదివర్ణనములు గల శృంగారపద్యరత్నముల యువకుల మనములలోఁ గామోద్రేకమును బుట్టించువానిని నమితముగా నుదాహరించి యున్నారు. పూర్వులు రసప్రధానము లగు ప్రబంధరాజములలోఁ గొన్నిట గోప్యవయపాది వర్ణనములఁ

గావించి యుండగా నిప్పటినితాచస్పతులు బాలురకు నీతులు బోధించుటకయి వ్రాసిన నీతికథలలోఁ “గొఱుకుసనాయి” మున్నగు సుఖరోగముల నేర్పుతో వర్ణించియున్నారు. ఇట్టి మహానీయులు నీతి పేరుచెప్పి మన ప్రబంధరత్నముల నణచివేయ నిష్పాకు మితిలేని ప్రయత్నములం జేయుచున్నారు. ఈశుకతుల్యులే గోప్యవయవపర్ణవము గల వైజయంతీవిలాసాదులను మొదటను నిందించివైచిత్ర్యాత తామే చక్రవియక్తరములతో ముద్రించి ప్రకటించుచున్నారు. నిజ మగు భాషాభివృద్ధినే మన శ్రీ యద్యుతరావుగారును గోరుచో నిట్టి యపూర్వనీతి పులు దుష్ప్రయత్నములు సాగకుండఁ జేయుటకై తగిన పనిఁ గావింపవలయును, గాని, మేలగు గ్రంథరత్నములు పాడయిపోవుచున్న వని వగచుచున్నమాత్రమున లాభమింతయు నుండనేరదు. కవితాకన్యకు సోదరి యగు చిత్రలేఖనకళ బహువిధ ములుగ శృంగారచేష్టాదికములఁ బచ్చిపచ్చిగాఁజిత్రించియువకులనుశిష్యుల నుద్రేక పూరితములఁ గావించుచునే యున్నది. యువతీయువకు లొకరి నొకరు కౌఁగిలిం చుకొనుట ముద్దిడుకొనుట మున్నగు బాహ్యరతులతోడఁ గూడిన చిత్రపటము లును మనగ్రంథములలో నిష్పాకు ముద్రింపఁ బడుచున్నవి. పెక్కేల, యిప్పటిప్ర చారమువలన నీతి కంతగా లాభములేదు గాని సారస్వతము చెడుచున్నది. పాశ్చాత్యసారస్వత సంపర్కమువలన, గొన్ని లాభము లున్నను మొత్తముమీఁద విరసు లమూలముగా హాని యెచ్చగుచున్నది. మనము కన్నులు మూసికొని చేతికి వచ్చి నట్లెల్ల వ్రాసిన లాభము లేదు. కవకుదసంభోగాదిపర్ణవములఁ జేసినుండుటకయి పెద్దనార్యు న్నదాదులము నిందించియుండలేదు. ఈలేడు నీ బాహ్యము లగుప్ర చారముల లోకములో నడిపించుటకై తనకు శృంగారరసమును వెలయుంపఁజే యుటయందుఁ గలనేర్పువంతను మనుచరిత్రములో వినియోగించినాడు. కావున, పెద్దనార్యుడు జఘన్యశృంగారమును వెలయించినాఁ డని చెప్పవలసి వచ్చినది. మఱియు నీలేడు బహువిధముల రసభంగమును గలిగించినాడు. కృష్ణదేవరాయలు బహుభంగుల సమర్థుడే యై యుండినను రసవిషయములలోఁ దేలిపోయినాఁ డని మహారావుగారే వ్రాసిరి. అట్లే పెద్దనార్యుడును బహువిధముల సమర్థుఁ డగుకవియై యైనను రసమును వెలయించుటలోఁ దేలిపోయినాడు. సత్యము లో కమునకు బోధపడుటకయి యీసంగతు లింతగా వ్రాయవలసివచ్చినది. శాంతరస ముఁగూడఁ బెద్దన చెడఁగొట్టినాడు గాని వీరరసమును మాత్రము వర్ణించినమ ట్టునకు బొగుగనే వెలయించినాడు.

ఆంధ్రీకృత సేతుబంధ కావ్యము.

(కొన్ని మచ్చుపద్యములు.)

—: శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు :—

ప్రథమాశ్వాసము.

- గీ. వృద్ధిఁ బొరయక తుంగుండై వెలయు నెవ్వఁ, డప్రసారితవిస్తృతుఁడౌను నెవ్వఁ
డనవసతుఁడయ్యె గాంభీర్య మెనయునెవ్వఁ, డప్రలఘుకపరిశక్తుఁడనధిగమ్య
తత్త్వఁడైననుఁ బ్రకటుండై తనునెవ్వఁ, డట్టిమధువైరిఁ దలఁచెద ననవరతము.
- గీ. లగ్నదనుజేంద్రవక్షస్థులప్రభూత, రక్త మచ్చప్రభాపూగరంజిత మయి
డంబుమీఁతెను నెవనినఖంబు గళిత, కుచయుగాంశుకరీతిని గొనబుఁజూపఁ
బటచె భీతిలి దైత్యేంద్రుభాగ్యలక్ష్మి.
- గీ. మురమథను భుజవినిష్ఠరపరిగృహీత, మతులపీఠతమగ్రాహ్యమసమవలిత
మగు నరిష్టుని గళమున కధికపీఠ, గలుగఁ దజ్జీవితము వ్యతిక్రాంత మయ్యె.
- గీ. శ్లాఘ్యగుఁమూలబద్ధనుస్థామయితము, ఛాత్రి నవగాఢ వేష్టనత్వమున మించు
నాకిరుజమూడఁదీసిననందనుతుఁడు, జిష్ణుయశమునుడ్రుంచెఁదచ్చిఫమఃమాడ్చి.
- గీ. ఎవనిస్తరనసమయమం దిరుగొలుపు, కంత కాంతిని గలిసిన కంటిచిచ్చు
నెగలతోఁ గూడి పటురవచితము రాజు, దట్టహాసమునై పొల్చు హరిదనీక
మూర్ధ్వసంఘటమిరాళియొప్పుఁదాల్చు, నట్టిగిరిజేసుపాదంబుఁ బట్టికొనుడు.
- గీ. ఎతని స్తరనసమయమం దింపుమీఁత, హృష్టరోమాంచితస్తన మీఁడు లేని
రాగగరిమ విముగంబు రాజదితర, భాగసంప్రేపువై యొప్పువామభాగ
మల్లన వడంకె భీతిచే నాఁగె లజ్జ.
- గీ. దిశలకడలకుఁ గ్రుమ్మరి తిరిగివచ్చి, హెచ్చగు ప్రతిధ్వనులఁగూడి యెవనియట్ట
హాసవిచ్ఛేదములు చంద్రహారినిశలఁ, బర్వు నభిమున జ్యోత్స్నాప్రవాహారీతి.
- గీ. ఎవనినృత్యంబునందు సేయెడుజలధు, లతిపరితోభజనితభయప్రకంపి
తోరుమత్యైస్యసునిహతసిరోత్తరప్ర, వేగములు వారిపూరణవికటధామ
పుంజబడబొముఖంబు లై పొల్చె నట్టి, శివునిపాదాంబుజంబు సంసేవ్య మెప్పు.
- గీ. అనవధాన కృతస్థలితాళియందు, మరల సంస్థాపితం బైన మైత్రి కగిది
నూతనావనినాథప్రణీతమైన, కావ్యకథ నిర్వహించుట కష్టతరము.

- గీ. వృద్ధికొందును విజ్ఞానవిభవ మమల, కీర్తి గలుగును సద్గుణపూర్తి యెసగుఁ
బుగ్యపురుషుల చరితంబు బోధనేయు, నేమిఫల మియ్యదిక్ష్వావ్య మిద్దగుణము.
- గీ. ఇచ్చమీఱిన ధనముది యింపు గులుకు, జవ్వకంబును గణనీయసచ్చరిత్ర
మెట్లు లోకనికి దర్శనం బట్టె కవికి, నవనవార్థంబు బుధసాష్టవము నొక్క
చోట ఘటియింప దుష్టర మాట నిజము.
- గీ. త్రిదశబండివిమోక్షంబు త్రిజగతీన, శోకశంకుసముత్పాట నైకపటుపు
జనకస్మవనందినీరుఁఖసంక్షయంబు, బద్ధరాగంబు రావణవధ వినుండు.
- గీ. అమితశాస్త్రవదూషితహితమాజు, డనెడుహృదయాన రాఘవమనసి జేషు
విద్ధయె రాజ్యలక్ష్మీ సమిద్ధయశుని, దినకరాల్తజ నభిసరించెను ముదమున.
- క. వ్యవసాయరవినిశాముఖ, మవబంధకశృంఖలాఘమతిరుట్టు కిన్
రవివంశ్యవిజయకేసరి, పవిపంజర మబ్జకాల మచసిత మయ్యెన్.
- గీ. కడచెను గడంబివాయువు ల్లాప్తమునను, గంటి మేఘాంధకారితగనతలము
పైచితిని గర్జితధ్వనిసమితి నైక, నాశచెడ నీతజీవితమందు నాకు.
- గీ. సూర్యసుతకీర్తిపథము వసుంధరాత్మ, జాద్యగ్రస్తువిఘాతంబు సవితృవంశ్య
జీవితమునకు మూలమౌ జీవగజ్జ, రావణాంతకదినము శరత్తు వచ్చె.

— శరద్వర్షవర్ణనము —

- గీ. తరణిరకేసరౌఘంబు ధవళజలద, దళసహస్రపతీంబు డనుజవైరి
విగ్రహేక్షణయోగ్యంబు విధికి జనవ, సదనపద్మంబులై వడి సారసాక్షు
పదము భాసిల్లె వాశరత్ప్రప్తియందు.
- క. దినమణికిరణస్ఫురితము, ఘనలక్ష్మీరత్నరశేనఘంబుతుదిలస
న్నవసిజశరవక్త్రము సుర, ధను వత్తటి మింట మృగ్యదర్శన మయ్యెన్.
- గీ. అభ్రకాలసయాకర్ణణావనలవి, ముక్తములు ధూతజలముక్తమూహమధుప
సంతతులు గగనపాదపశాఖలైన, దిశలు స్వస్థానములఁబొందు తెఱఁగు దోచె.
- గీ. ఏకదేశసువృష్టిసందృశ్యమాన, జలలవంబులు ప్రత్యగ్రసాంద్రమిహిర
తేజములు మజ్జనప్రాప్తతీవ్రసఖము, లహము లల్పాల్పశుష్కభావహములయ్యె.
- గీ. నిరతిశయసౌఖ్యమునను వినిర్నుఁ డగుచు, నిజవియోగసముత్తంక నీరధి కిడి
ప్రాక్ష్మబుద్ధరమావరివస్యమాన, చరణుడై నిద్రమేల్కొంచె శృంగారాని.
- గీ. రాత్రికేలాదికీర్ణంబు రమ్యకాంతి, స్ఫుటవిభిన్న బలాహకశుక్తిముక్త
తారకామాకిక ఘం బుదారలీల, గగనపాథోధి యమితప్రకాశ మయ్యె.

- క. అడఁగెను గేకులగుతములు, పొడసూపెను రాజహంసపూగవిరుతముల్
కడపనన లేడఁ జోయెనొ, యెడఁదకు నప్తచ్ఛదాళి యింపొనరించెన్.
- గీ. పీనవార్యాహలగ్నంబు వీరవృష్టి, సమయదత్తంబు దిగ్విభాసంఘమునకుఁ
బ్రథమసాభాగ్యవిన్నంబు ప్రకటనరస, నఖిపదం బన నొప్పెడునాకవిభుని
కార్తుకంబు విశీర్ణతఁ గాంచె వపుడు.
- గీ. బహుళమేఘువినిన్ను క్షవానిభౌత, మతిదవిష్టసమాలోక్య మతివిమలము
నైవ నభయున ర్కల మబ్జవైరి, బింబ మాసన్నమైన్లు చేర్చె మింట.
- గీ. త్సుభ్యమానోరుకుముదరజోవిలిప్త, మతిదిరాయూత మనధిగతాస్పదంబు
పంకజాకరదర్శనబద్ధకుతుక, మంచగమి దెసల నత్తటి మించి తిరిగె.
- గీ. విమలచంద్రాతపాలిప్తవిశదరుచులు, దీప్యదంబరమణిదీప్తిదితసుషమలు
క్షుణులు శరదబ్జయుఖయురస్థులముసంఘ, మహితముక్తావశీభ్రమంబు దాల్చె.
- క. భ్రమరగుతదత్తసంజ్ఞము, శమితసునావరణతపసాంద్రకర్ణా
క్షము సలిలనిహితనాళము, కమలము సంసుప్తి సుఖతుక్తనడి లేచెన్.
- గీ. పంచబాణశరాసనపటురవంబు, కమలమండిమిభ్రమత్తంజగేహ
మంజుమంజీరనినదంబు మధుకరోక్తి, కల్జిసిప్రతిభాషలు హంసరుతులు.
- గీ. ఖండితోత్పాటితమృణాళిఁ గమలినిఁ గని, మధుమయాతామ్రమధుకరమంజుశింజి
తంబు గల్గినకమలంబు దయితముఖము, గాఁ దలందిజనాళివేక్షను గ్రహించు.
- గీ. బహుళమంకేసుహమోదభరితశిశిము, మధురసార్వరజోరాజమండితంబు
కలిఘటాగండదానశీకరవహంబు, భ్రమరసేవ్యంబు వనగంధవహము వీచె.
- గీ. కంటకితనోపితాంగియుఁ గాలవశేత, వదలుచూడెడి ముగ్ధస్వభావదివస
నానకరచుంబ్యమానమా నళినిముఖము, నోలెఁజూపసుకమల మకాలమునను.
- గీ. సప్తపర్ణసుమోత్తరసాంద్రధవళ, ధూళిసంవృతగాత్రంబు లోలకుంభి
క్షణికకర్ణాగ్రచామరచ్ఛవచిచ్ఛేద, బాధరవ్రాత మిథదానపంక మపుడు
దాయ భీతిల్లి యవలకుఁ బాయఁ దొడఁగె.
- గీ. రాజు తెల్లగు రిపురాజరాజ్యలక్ష్మీ
కరముఁ జేపట్టు రాత్రిముఖంబు శూర
పంకజాక్షిముఖాంభోజబద్ధవైర
చంద్రదీధితి కననుడంసంచయంబు
హసితకుముదాకరం బిట్లు లాశరత్తు.

—: హనుమంతుడు సీతావృత్తాంతమును చెలుపుట. :—

- గీ. వేగ దరియంగ నవనిజావిరహాకీలి, కృతకరీరుడు సతతాశ్రుకీర్ణముఖుడు
నైనరాముండు చిరగతుం డైనవానుమ, రామిచే వీడె మనములో రమణియాశ.
- గీ. సరవి ముఖకాంతిబోధితస్వామికార్య, నిర్వహణుఁ డైన మారుతి నికటమునకుఁ
జుతితనుభోపనతకర్త సిద్ధిపగిది, రాగఁ గని సంతసిల్లెను రాఘవుండు.
- గీ. తొలిని సామిరి హర్షనిస్తులవికాస, భాస్వరం బగు మోమానఁ బదపడి తన
వాక్కుచేఁ దెల్పె భూసుతవార్త మెల్ల, రఘువరుండు ప్రమోదాంబురాశిఁ దేల.
- గీ. నాతిఁ బూదితి ననుమాట నమ్మడయ్యె, క్షీణ యన నశ్రుసంతానసిక్తుఁ డయ్యె
నీకు శోకిల్లు నన నేడ్చి నిశ్చయించె, బ్రతికి యున్నది యని పల్లఁ బావమానిఁ
గఁగిలించెను రాముఁ డుత్తరతోడ.
- గీ. విపులచింతాహతమృతివిధము గలది, కాంతినిస్సహ మైనట్లు కరగతంబు
వేణికాబంధమలినంబు రాణిమాని, కంబు రాముని కిచ్చె నాగాడ్పుపట్టి.
- గీ. ఉదితబాష్పాచసన్నమయూఖచయము, కరతలాంజలిగత మగుతరుణిమణిని
నేత్రపుటములఁ గ్రోలియు నెలఁతవార్త, లడిగి రఘునేత యాత్మలో నల రెనపుడు.
- గీ. విరళహస్తాంగురంగధవిగళదమల, కిరణధారానికాయంబు కీర్ణకాంతి
మణిని వీక్షించి శోకించిమరలదాని, మోమునఘటించె సలిలసంపుటముమ్మాక్షి.
- గీ. చాన పంపినయయ్యభిజ్ఞానచిహ్న, మంగిమఁ దిడకపోయిన నవనిజాత
హస్తసంస్పర్శచేటలె నధికముగను, రాముతరువల్లి రోమహర్షణము నొందె.
- గీ. బాష్పసంక్లిన్నమయ్యను బంకికంక
పథసమాలోచనోద్భూత బహుళకోప
వహ్ని దుష్ప్రేక్ష్య మయ్యెను బ్రభుముఖంబు
చైత్ర చండాంగులిబంబు పదమునను.
- గీ. కుపితలయకాలదండభృద్ధోరవికట, భ్రూలతాస్పర్శిచిరస్తుప్తభుజగవిధము
దృప్తసారంబునగునిజదీప్రథమపు, నంద నిగిడించె దృష్టి నాయవనిభర్త.
- గీ. అంత నామూలబద్ధమై యట నిగతము, నైనరామునిదృష్టిచే ననవరతము
వీక్ష్యమాణంబు మస్మణంబు వెడఁదవిల్లు, వంపఁబడకయెసజ్యమైవన్నెమీతె.

—: లంకాభిగమనోద్ద్యోగము :—

- గీ. రాఘవోపకృతి ప్రతిరచనమునకు, బద్ధదీక్షం బనాదృతపంక్తికంఠ
వీర్యమై పేర్చువాసరవిభునిమనము, కార్యభారంబు లఘువై నకరణి విరిసె.

- గీ. భూలతాభంగసూచితస్ఫురదమర్ష, రసము రాక్షసజీవితక్రథనవిషము
పొడమె లంకాభిగమనేచ్చ భూమిపతికిఁ, జుతితోపనతార్థంబుచెలఁగుకరణి.
- గీ. కలయలక్ష్మణముఖమును గాంతివలెను, వాలిసోదరునురమును మాలపగిది
ననిలపుత్రునియందు సద్యశముభంగి, దాశరథిదృష్టి వారిపైఁ దగులుకొనియె.
- గీ. వానరాసికవిమధితవనచయుండు, మధితపాథోధిమేఖలామండలుండు
క్షుభితరత్నాకరంబున కభిముఖముగ, మథనసమయపుమందరత్నాధరంబు
కరణి నడచెను దశకంఠఖండనుండు.
- గీ. చలితకోమలమగ్రజివిలసితంబు, దిసకరునికిరణజాలంబు తీరునఁ దరు
చరబలంబుగృహీతదిక్పక్ర మగుచు, నడచె రామునివెనుకను బుడమివడఁ.
- గీ. శాత్రవారణిదీప్తుంబు సామ్యహీన, రోషవననాహతోద్ధతోరుస్వనంబు
దానవావాసవనదాహదావహిని, రామమార్గానుగతముశాఖామృగాలి
పెరుఁగుచుండె మహిమాదధిపేర్చి మించి.
- గీ. చటులకేసరసటల నుజ్జ్వలితమైన, ప్లవగసేనాసమూహసంపరివృతుడయి
నడచెరాముండు రాక్షసనగరివైపు, హరిదుపాసీతలయదీప్రగినికాయ
సంకులాంభోధిచాచ్చున శంకలేక.
- గీ. తపనకరజాలసూతోభితములు ముక్త, వారివాసఁగోపగోధము ల్వదుస దిశలు
త్తైసుతాగతశోకాంధకారిత మగు, రాముమానసమీమను భ్రాంతిగొలిపె.

—శ వింధ్యవర్ణనము శ—

- గీ. చాపతుల్యాకృతివహించుసగ ద్రమునకు, సంహితశరోపమముపార్శ్వసంఘటితము
గుణమువలె నున్నవింధ్యాద్రి కుధరవరముఁ, జూచెరాఘవుడతఁజిజ్ఞాసులలర.
- గీ. మన్మథజిఖరాగ్రదేశంబు మధితకటక, వృక్షమండ ప్రకాశితవిపులతటము
కుజచరాసికసంభృతకుహరగర్భ, మద్రి కపిపాతమున భగ్నుమయ్యె నంత.
- గీ. సలిలకణస్థితాతుదృష్షన్నిష్ణ, రాజితాంబుదతతిన్నిర్ధర ప్రహసిత
కందరాముఖనిర్యాతగాఢవకుళ, మద్యగంధంబు సహస్వద్రి కుద్యతులయి.
- గీ. కపులుచూచుచునడచిరి కమ్రసలిల, విఃచితవశక్షవారిదబృందములను
స్ఫటికపాషాణసంకులసలితగతిని, మీది తెగసినచందము మీఱునమల.
- గీ. తటయుగోత్తి ప్రములును సందళితభుజగ, ధామగళితాంబుపూర్తికంబు లగుచు
నఖిలస్రోతస్వినీ ప్రవాహంబు లపుడు, ప్లవగపాతంబుచే మహాపథములయ్యె.
- గీ. ఖండితోద్భృతచందనకాననంబు, ప్లవగసైన్యంబు జలధరవారితోగ్ర

దావవహ్ని నపిభూతతరుగహానము, నిత్యతైత్త్యగుణస్తాప్తనిద్రయు నగు
మలయ మత్తటి పీఠీంచె మార్గమును.

గీ. చందనానోకహవ్రాతస్తకము లయి
ఖండితోద్వేల్లితలతాళికల్పము లయి
లగ్ననిర్దోకధవళిమాలయములు నయి
తనరుప్పగుభోగిభోగవేషనవళముల
గనిరి మలయాద్రిపైఁ బ్రవంగమము లపుడు.

గీ. తీరవర్ధితవిటవవిస్తారభార, వినతరోహితరుషుండవేష్టితములు
రమ్యతృణదీప్రవళము లరణ్యదంతి, దానసురభులు గిరినడు ల్లానబడియె.

గీ. శుక్తిసంపుటదర్శితశోభమాన, తోయనిష్క్రిప్తముక్తానికాయరుదిర
బహుళవర్ణ విరాజితవకులవాటి, దానసాగంధ్యసురభిరజోనవైల
వేలఁ గాంచిరి ప్లవగు లవ్వేళ నచట.

గీ. వికచతాపిఛతరులవిచలదూర్తి, కరపరామృష్టసంపుల సురభితైల
కంధిదుతావళేస్తు నుత్తటమదాంబు, ధారవలె నొప్పువేలను వారుగనిరి.

గీ. విక్రమవ్రాతదంతక్షతప్రతోష్ఠ, రమ్యడిండిరచితాంగరాగమృదిత
విపినకబరీలతాంతసంపుక్తజలధి, భోగపరిచిహ్నములఁ దాల్చుపోల్లి నమరు.

గీ. అల్లి బిల్లిగ నల్లిన యలరుదీవ, యిండలోఁ బెరుగుచుండెను నింపువీణు
కిన్నరులగానరవమును గీలితాను, రాగమున శుక్తిసంపుటరమ్యనేత్ర
యుగము ముకుళించివినుచున్నయువిదఁ బోలె
దనరువేలను గాంచె నవ్యవచరాళి.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) నీకేజయము:—ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల 76 వ పుష్పము. ద్వితీయ భాగము. గ్రంథకర్త మ. శ్రీ కైఫ సుబ్బరామయ్యగారు. ప్రకాశకులు, కవిరాజ హంస వోలేటి పార్వతీశముగారు. వెల రు 1-8-0. 212 పుటలు. 25 ప్రకరణములు. పితాపురములోఁ బైగ్రంథాలయములో దొరకును. ఈ గ్రంథమాలలో రాబోవునవల, పానుషాహాదరాల్ (మైసూరురాజ్యవిప్లవము.) మఱియును బహువిధములగు నవలలు ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథ నిలయములో దొరకును.

(2) సూక్తిసుధాలహరి:—కర్త బ్ర. పెండ్యాల వేంకటసుబ్బాస్వామిశాస్త్రి గారు, పితాపురము. 3-4-5 ఛాత్రముల విద్యార్థుల కుపయోగించునట్లు గద్య పద్యభాగములతోనొప్ప చక్షునిపుస్తకము. శాస్త్రిగారు ముప్పదియేండ్లుపాఠ్యా యవృత్తియందుండుటచే జీరకాలానుభవము కలిమి ముఖ్యపూర్వపుస్తకముల లోనుండి యుచితగద్యపద్యములనుదీసి శ్రమపడి ప్రచురించిరి. విద్యాధికారులు వీరిశ్రమకు ఫలితముగ విద్యార్థులకుఁ బకనీయగ్రంథముగ నిర్ణయింపఁదగును. ఈయొక్కపుస్తకమునే, రెండుమూఁడు సంవత్సరములు భాగభాగములుగ విభజించి విద్యార్థులకు బోధింపవచ్చును. ఆయాభాగముల రచించినకవులచరిత్రమును, కొన్ని పదములకు లఘుటిప్పణియుఁగలను. దీనివెల రు. 0-12-0 పితాపురములో, కొండిన్యనిలయములో దొరకును. ఇంద్రే పరిక్షిత్తు, మహాభారతచరిత్రము నను గ్రంథములు కూడ దొరకును.

(3) నాగకన్య:—సంస్కృతమునందలి సోడలకవివరచిత్ర మగు “ఉదయ సుందరికథ”కు గుంటూరుజిల్లా తాడికొండనివాసులు బ్ర. శంగల వేంకటరామ శాస్త్రిగారియాంధ్రీకరణము. మూలము నాంధ్రమును వచనములే. సోడలకవిమూలమునుశ్రీగాయక్వాడ్ ఓరియంటల్ సీటీసులో (బరోడాదొరతనమువారిచే) 11వ గ్రంథముగాఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఇంచుమించు 160 పుటల సూక్ష్మమరకలితమగు నుద్గ్రంథమును శ్రీయుత వేంకటరామశాస్త్రిగారు వర్ణనాదివిశేషభాగమును దగ్గించి చిన్ని పోతముగా నొనరించి కథనవగాహనచేసికొనుటలోఁ గష్టములేకుండ చేసిరి. దీనికిముందు శ్రీ శంకరశాస్త్రిగారు పీఠిక వ్రాసిరి. అందుబరోడాప్రతిలోఁగల

యింగ్ ఘోషికలోని కవికాలాదివిషయములనె తెలిపియున్నారు. శ్రీ వేంకటరామ శాస్త్రిగారి పదరచన నిరుపముగను, మనోహరముగను, గంభీరముగను జూప టుచున్నది. ముద్రణమును సుందరముగ నున్నది. అందును సుభటగోష్ఠులు, తెలుసుకొన్నాను, కాగలి, దాచక, స్తుతిపథము, యదార్థము, అసమర్థుడు, ప్రాణనాథుడు, మొదలగు ప్రమాదములు కనబడుచున్నవి. ఈ గ్రంథమును విద్యాధికారులు కళాశాలలయందుఁ బాఠ్యగ్రంథముగా నియమింపఁదగియున్నది.

దీని నిదివఱలో విజయనగరమహారాజ సంస్కృతకళాశాలలో నాంధ్ర పండితు లగు బ్ర. విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రిలుగారు, ఆకళాశాలలోనే సాహిత్యాచార్యులగు ఉ. వే. శ్రీమాన్ పరవస్తు గోవిందాచార్యస్వామివారును దెలిఁగించియున్నారు. ఇందులో శాస్త్రిగారిది పూర్తిగఁ బ్రచురింపఁబడి యాంధ్ర చెన్నపురవిశ్వవిద్యాలయములలోఁ బాఠ్యగ్రంథముగా నియమింపఁబడినది. ఆచార్యులవారి గ్రంథము కొంతవఱకు మాత్రమే విజయనగరమహారాజకళాశాలపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందాచార్యులవారిది యథామాతృకము.

ఉదయసుందరి యనుపేరును మాన్చి శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు నాగకన్య యనుట యంత యుచితముగాఁ జూపట్టదు. దీనివలన సోఢలకృతమగు నాగకన్యయను వేఱొక గ్రంథ మున్నదేమో యని కొందఱకుఁ దోఁపవచ్చును. పలువురు దీని నానామముతోనే రచించియుండుటచేతనే పేరుమార్చినవసరము కనఁబడదు. ఆసంశయమే యున్నచో వీరుమరల నాంధ్రీకరించుటయు నవసరము కాదు. ఉదయసుందరి యనుటలో బాధ యేమియుఁ గనఁబడదు. శాకుంతలాదు లెందఱు తెనిఁగింపలేదు? పేరుమాన్చరా? య. 0-12-0 కవిగారియొద్దదొరకును.

(4) మహాపురుషులు:—రాజమహేంద్రవరములో కీ.శే. ద్రోణమురాజు సీతారామారావుగారు గౌతమబుద్ధుఁడు, నానకు, అగ్గురు, శివాజీ, వేమన అను నీయైదుగురు మహాపురుషుల చరిత్రమును సంక్షేపరూపమున వచనముగ వ్రాసి యిచ్చిన శ్రీయుతులు నాళము రంగారావుగారు ప్రకటించిరి. క్రొను 90 పుటలు. చక్కనియచ్చు. సుందర మగు నాకారముగల యీపుస్తకము విద్యార్థుల కత్యుపయోగకర మగునని తలంచెదము. రాజమహేంద్రవరము ఆర్యపుస్తకాలయములో దొరకును. మఱియు నీయార్య పుస్తకాలయములో ననేకాంధ్రాంగ్లేయ గ్రంథము లుదొరకును. విద్యార్థులకుఁగావలసిన వన్నియు నచ్చటఁ గలవు.

(5) శ్రీ కోదండరామాయణము:—కర్త, కవిభూషణ శతావధాని బిరుదాంకితులు, బుడా రామయ ప్రధానిగారు.

ఓడరేవుగ్రామములోని శ్రీ కోదండరామస్వామివారి కంకితముగ “దండి దొర! యోడరేవుకోదండరామ” యను మకుటముతోడ రామాయణకథ యంతయును 116 సీసపద్యములలో నిమిషిరి. దీనికి విమర్శకాగ్రేసర, మహామహోపాధ్యాయ, బ్ర. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారును, ఆంధ్రతులసీధాసు విజాపురపు వేంకటరావు, బి. ఏ., గారును “దొలిపలుకు” వ్రాసియున్నారు. పద్యములనడక ధారాళముగానున్నది. భాష నిర్దుష్టముగనున్నది. ఒక్కపద్యముచిత్రింపుడు:—

సీ. కడఁగ రాముడు సమ గ్రంబుగాఁ గార్చుకంబైకిడి మాన్విమ్రోయించినంత
భవవంబులదరె సంబుధిబీవనము లింకె జలచరోత్తరములు సంచలించె
దడఁబాటాదవ సరితాంపతి చనుదెంచి రామచంద్రనకవర్ణ్యములు లొసఁగి
బలమగుతిమితిమింగిలముల కలవి గాకుండంగ నలునిచేఁ గొండలెల్ల
వనధివేయించు మనిచెప్పి చనియె నటులె, దినము లై దింటిలోవారిధిని నలుండు
కపివరులుసాయ మొరంపఁగట్టరాముఁ, డింతలోనీశ్వరునిబ్రతిష్ఠించెనచట “దండి”

రామునిచరిత్రమును రామునకే వినిపించిన ట్లుండుట- పెక్కుశతకములలోఁ గూడను గనఁబడుచున్నది. ఓడరేవు కోదండరామునకుఁ దెల్పుబడుచున్నదందురా.

“నేను మిమ్మిప్పు గంగానది దాటించినట్లు సంసారమహాబ్ధినుండి నీవు దాటించితి వని గట్టిగా వరంబు నిత్తు వేనియు మిమ్ము బోనిత్తు” నని గుహుడు పల్ల “రాముడు హర్ష మొంది యతఁడు కోరినవర మిచ్చె” “కోదండరామ” అనిన- దూరదృష్టిలేని వారికెట్లు దోచిన నేమిలెండు. భక్తిభావ మిచటఁ బ్రధానము. అదందు శుద్ధప్రతిలోఁ జూపబడని పొరపాటులు గలవు. వెల రు. 0-8-0 కాకినాడలో సాల్తు కష్టమును డిపార్టుమెంటులో నుద్యోగు లగు కవిగారియొద్ద దొరకును.

(6) శ్రీకృష్ణగీతివ్రాతము:—శ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్తమహారాజకృతము. ఆటవెలఁదిగీతములు. లోకములో సాధారణముగా నైదుపద్యములను రచించి పంచరత్నములందురు, లొమ్మిదింటిరచించిన నవరత్నములందురు, పంచరత్నములు, నవరత్నము లనుటయేనా యందేమేని చమత్కార ముండవలదా యను తలంపుగల మహారాజగారు నవరత్నమాలిక, గ్రహమాలిక, రాశిమాలిక, నక్షత్రమాలిక, వత్సరమాలిక యను నైదుమాలికలను దమయుద్దేశ ప్రకారము రచియించిరి. నవ

రత్నమాలికలోఁ బ్రతిపద్యమున నొక్కొక్కరత్నముపేరు చమత్కారముగావచ్చును. కేవలము నాయానామములు పద్యములలో నిమిడియుండుటయేకాదు. శ్లేషార్థము జూపును. తత్సర్వాలికలలో నాయానామములం బాఠకులు చూడవచ్చును. ప్రతిపద్యమునకును మకుటముగా “విక్రమేశ్వరవినుతకృష్ణ” యని వచ్చును. మాలిక కొకటిరెండు మచ్చుచూడుడు.

1. సవరత్నమాలికలో—

నిఖిలదేవవంద్య సీలలితాకృతి, న్నొక్కమాటునాకు నొసరఁజూపు-
ఇందు సీలలితాకృతియనుచో సీలరత్నముపేరు గలదు.

2. గ్రహమాలికలో—

తగదుసుమి పరాకు జగదీశనాపట్ల-
ఇందు- కుజగ్రహనామము పరాకుజగదీశ యనుమాటలో నున్నది.

3. రాశిమాలికలో—

సరకయోగ్యుడైన సరకునిచెఱునున్న, భూపకస్యకల విముక్తలుగను-
ఇందుఁ గన్యారాశినామము భూపకస్య యనుచోఁ గలదు.

4. నక్షత్రమాలికలో—

అచ్యుతా, యతికరుణార్ద్రమాసస, శౌరి - భక్తనిచయహృదయపద్మసద్భ-
అనుచో నార్ద్రాక్షత్రముపేరు గలదు.

భాసమానవిగ్రహ సుభద్రాపూర్వ, ఫల్గునీజనూత—

ఇందులో- పూర్వఫల్గునీక్షత్రనామము గలదు.

5. వత్సరమాలికలో—

గెల్గునఁ దరముగాని బలురక్తసులను బ్లవంగగణముచేత భంగ మొంద—

ఇందుఁ బ్లవంగ సంవత్సరము గూడి యున్నది.

ఇట్టి విచిత్రనియమములు చక్కగాఁ దెలియుటకై యెఱుఱియక్షరము లాయాస్థలములలో ముద్రింపఁబడినవి. ఆధునికులలోఁ గవులు ముక్తకాదిపంచాశత్పద్యనిర్మాణముచేయ నూహించువా టిమార్గము నవలంబించినఁ జక్కగనుండును.

(7) గోవిందశతకము—కాకినాడ వాస్తవ్యులు సంహారి వేంకటశోభేశ్వరుఁడుగారు రచించినది. ౧౦౮ కందపద్యములుగలవు. భక్తికర ప్రధానము. శైలి చక్కనిది. భాషనిర్దుష్టము. మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు.

- క. బహుభక్తియుకీలక్షణ, సహితృడవై మహానియజ్ఞసంరక్షణము
విహిత మని చేసి తది లో, కహితార్థం బుచితమగును గదె గోవిందా. ౧౪
- క. మైముఱచి నిద్రవోవం, గా మేల్చిని యుడఁ గలలు గనుతటి మఱియు
మామాసర్వావస్థల, నోమంగా నీదె భార మోగోవిందా. ౧౦౫
- క. వెలమకులార్థీనుఁడు పో, కలగోవింద ప్రభువకుఁ గడుశుభదముగా
నిలఁ బ్రభవాబ్దంబున నిది, వెలువడెఁ గరుణ గ్రహింపవే గోవిందా. ౧౦౧
- ఇందలి ప్రభవ మొప్పు (1928) టిడే. పోకల గోవింద ప్రభుఁడు కవిగారియు
ద్యోగశాఖాధికారిగ నుండిరట. శతకము కవిగారి కుమారుఁడు రాధాకాంతము
గారియొద్ద- కాకినాడలోదొరకఁగలదు.

(8) శంకరవిజయము—బ్రహ్మశ్రీ పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రికృతము. ఈ గ్రంథము వచనకావ్యము. శ్రీమార్థవాచార్యప్రణీతమగు శంకరవిజయానుసారముగాఁ న్రాయఁబడినది. కాని కేవలనువాదము గాదు. అనుచితభాగములు కొన్నింటిం దీసివైచిరి. శాస్త్రిగా తీగ్రాంధికాంధ్రగద్యమును శ్రీజగద్గురుపుష్పగిరి పీఠాధిపతులయిన శ్రీ శ్రీవిద్యానృసింహభారతీస్వాములు, శ్రీశంకరాచార్యచరిత్రము నాంధ్రులకుఁ దెలుపుమని యాజ్ఞాపించినందున రచియించిరట. శ్రీశంకరాచార్యుల కాలనిర్ణయము గూర్చి యిదివఱకుఁ బలువురు పండితులు గావించిన వివాదముల నన్నింటిం బట్టి విమర్శించి, వీరు, శ్రీస్తునకుఁ బూర్వమందు రెండవశతాబ్దముననే యవతరించి యుండుననియభిప్రాయముఁ దగిన ప్రమాణములతో నిచ్చియున్నారు. గ్రంథసారాంశము సంగ్రహముగా నెనిమిదిరీతులుగా వ్రాసిరి. అయిదు ప్రకరణములు. 1 శంకరాచార్యజననాదికము 2 శంకరాచార్యగ్రంథసారాంశాదికము 3 శంకరమండనమిత్రసూవాదాదికము 4 దిగ్విజయము 5 సర్వజ్ఞపీఠాశోహణాదికమును. 128 పుటలు చక్కనియచ్చు. మచ్చునకుఁ గొన్ని వాక్యములు.

“అప్పుడుప్రాజ్ఞఁ డగు శంకరాచార్యుఁడు మండనపండితుని వాచాత్మక్యమును గ్రహించి మొదట తనమత ముపన్యసింపఁ దలంచి పండితాఖండలా! మండనా! పరమార్థమును, సద్విదానందమును, అమలమును, అద్వితీయమును నగుబ్రహ్మమే యనాద్యవిద్యావృత్తమై శుక్తిరూప్యస్వరూపమునఁ బ్రకాశించునట్లు సకలప్రపంచాకారమునఁ బ్రకాశించుచున్నది. సమస్త ప్రపంచ విలయమునకుఁ గారణ భూత మగు బ్రహ్మజ్ఞానము వలనఁ గలిగెడి యాత్మనిష్ఠయే పునరావృత్తి

రహిత మగు మోక్షము. ఇదియే నామతము. దీనికి వేదాంతములు పరమప్రమాణములు. ఈవిషయమును నేను సిద్ధాంతీకరించుకొనఁ జాలక వాదమునఁ బరాజయము నందిలి నేని నాసన్యాసమును, కాషాయవస్త్రములను బరిత్యజించి తెల్లనివస్త్రములను ధరించి నీకు శిష్యుఁడ నయ్యెదను. జయాపజయనిర్ణయమున కుభయభారతియే ప్రమాణము.” పుట 48. దీనివెల ౧౨ అణాలు. పితాపురములో శ్రీచిదంబర గ్రంథమాలాకార్యస్థానమున దొరకును.

ఆంధ్రులెల్లరు నిట్టిగ్రంథమును జదివి యచ్చైతమతకర్త యగు శ్రీశంకరాచార్యులవారిచరిత్రము నెఱిగికొనుట ముఖ్యము.

(9) రామతీర్థస్వామిజీవితము:—కర్తశ్రీయ్యుత బులుసు వేంకటేశ్వరులు గారు, ఎం.ఏ., పితాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ. 6+147 పుటలు. వెల రు. 0-8-0 మాత్రము. గ్రంథకర్తగారు వేదాంతశాస్త్రమున ఎం.ఏ., పరీక్షలో నుత్తీర్ణులైరి. ఆంధ్రలోకమునఁ బ్రచురప్రచారమునందిన ‘వివేకానందజీవిత’ మను గ్రంథముద్వారమున నిదివఱకే తెలుఁగునాఁట నుపరిచితులు. ఇక విషయవైలక్షణ్య మందుమా, ‘భారతవర్షమున నవతరించిన యీర్షుంఘామారుతము యావత్ప్రపంచమును గుదిపివైనది’యని పాశ్చాత్యదేశములందుఁగూడఁ బొగడ్డఁ గనిన వేదాంతకేసరి ‘వివేకానందస్వామి’ జగన్మోహనముగ సింహగర్జన మొనరించినప్పటికీ, బరాత్పరసందర్భనైకలాలసత్వమున, నవయావనభోగభాగ్యములను, నున్నతోద్యోగములను, దృఢాప్రాయముగ నిరసించి, భారతీయవేదాంతశిష్యమును దశదిశలుఁ బ్రతిధ్వనించునట్లులుమ్రోగించి మాతృదేశ సముద్ధరణమునకయియే కాక లోకకల్యాణసిద్ధికగు బ్రహ్మసందామృతమును లోకులకుఁ జూపిలిచ్చి, ముప్పది రెండేండ్లునిండకమునుపే తనధర్మమును నెఱవేర్చి, బ్రహ్మసాయుజ్యము నందిన రామతీర్థుని చరితామృతము. ‘న కుతూహలి కస్య మన త్వేతం చ మహాత్మనాం శ్రోతుమ్’ (భట్టబాణునిసూక్తి) అనునట్లు లిట్టివీరపురుషుని జీవితసుధ నాస్వాదించ నెవరికిఁ గుతూహలము కలుగదు! మహాత్ములజీవితమును బఠించి, వారిసందేశమును మనసారఁ గ్రోలి, యాచరణమునఁ బరిణమింపఁజేసికొనో మనము తరింతుమని కదా పెద్దల యుపదేశము. దేశచరిత్ర మనినచో నాదేశమునందలి మహాత్ముల చరిత్రయే యను పాశ్చాత్యతత్వవేత్త యగు కార్లెలుపండితుని సిద్ధాంత మాంగ భాషావిదులకుఁ గ్రొత్తది కాదు. స్వార్థత్యాగ మొనరించి ప్రపంచకల్యాణసిద్ధికై

యాత్మసమర్పణ మొనరించిన శ్రీశంకరాచార్యభగవత్పాదులు, శ్రీభగవద్రామాను జాచార్యపూజ్యచరణులు, శ్రీమధ్వాచార్యులవారు, శ్రీరామకృష్ణపరమహంస, శ్రీరామతీర్థస్వామి, శ్రీరాజారామమోహనరాయలు, శ్రీచైతన్యస్వామి, శ్రీలర విండయోగి మొదలగు మహాదయలచరిత్రములే వారిదేశముయొక్క చరిత్రము గుచుండును. సుకాలమువలె నిట్టిమహాపురుషు లక్షడక్షడ, నెడనెడ మనపుణ్యపరి పాకవశమున నవతరించుచుండురు. ఇట్టివారిలో శ్రీరామతీర్థునిచరిత్రామృతము నాం ద్రప్రాత్రములోమనభాగ్యవశమున గ్రంథకర్తగా రొసంగియున్నాడు. కాని మాహి మంబగు పిచ్చిలదధితో గలిపిన యోదనమున వడ్లగింజలవలె నీగ్రంథమున సందండు భాషాదోషములు పడినయవి. 'కంఠు, రాశులు, రామతీర్థ, ద్వారా, ప్రత్యేకతరగతులు, మాంద్యపంకిలము, బద్ధకము, ప్రతిచోట, లేకబోలేడు, నవయావ్వన, శలపు, క్రుత్రిమ, ముత్రా(మధురకు) - భావగౌరవమునకుఁ దోడు భాషాస్వభావము గూడగ్రంథమున నుండవలెను. ఇట్టిదోష లేకములుగుణబాహుళ్య మున, నిండుకిరణములలో నాతని మచ్చుబోలె గణనీయములు కాకపోవచ్చును. ఇట్టిపవిత్రచరిత్రముల నింకను వీరు రచియించి, తమవాణిని ధన్యముచేసికొని పాతక లోకమును దరింపఁజేయుచుండుగాక! రామ తీర్థస్వామిజీవితము సంగ్రహముగా నిదివఱలో శ్రీయుత ముదిగంటి జగన్న శాస్త్రిగారిచేఁ బల్లెటూర్గ్రంథ మండలిలోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

(యీ. రా.)

10. పాండురంగమాహాత్మ్యము—కర్త డీభయభాషాప్రవీణ అత్తలూరి సూర్యనారాయణగారు. తెనాలి రామకృష్ణకవి పద్యకావ్యమునకు వచనము. వీరిదివఱలో నీగ్రంథము నందలి పుండరీకుని చరిత్రమును మాత్రము బ్రకటించి యున్నారు. ఇది సంపూర్ణగ్రంథము. కవిగారు పద్యకావ్యమునకుఁ గడుదాపుగాఁ బదవిన్యాసంబాప్తుఁ జక్కగ రచియించిరి. పాండురంగమాహాత్మ్యమునందు- కేవల త్రైతమాహాత్మ్యమేకాక, మాతాపితృపరిచర్యలఫలమును, అక్రమప్రవర్తనమువలనఁ గలుగు కష్టములును, పతివ్రతామాహాత్మ్యము, బ్రహ్మచర్యగృహస్థాశ్రమముల వివ రము, భగవత్పార్యుయు మున్నగునవి తెలియఁగలవు. విద్యార్థుఁకీ వచనముభాషా భివృద్ధికీ జక్కగఁ దోడ్పడఁగలను.

వీరి తెనిగింపుఁ దెలుపుటకై కొంచెము మచ్చుచూపుచున్నాము.

“భోజనాదిపదార్థములకొరకై తన యొడలియందలి నొడవులను లజ్జ

వొందక వైశ్యునియింటఁ గుఱవయించును. మాతృభూషణంబులఁ గ్రమక్రమంబుగ నవహరించు, జనకునకు లోకులవలన రాఁదగిన ఋణపత్రంబులఁ దొంగిలించి, ఋణగ్రహీత లొసంగినంత మాత్రమె కైకొని వాని నొసంగును. ఎంత హెచ్చువడ్డయిననోచ్చి సాహుకారులనుండి ఋణము గ్రహించును. మాన్యములను ధాన్యమును గ్రామమిరాళీలను దాకట్టుభూములను దగువారల కమ్మజూచును. ఇవ్విధంబున స్వేచ్ఛావిహార మొనరించు నాతఁడు ముం దేవిధంబునం బ్రవర్తిల్లువాఁడో దేవుఁడే యెఱుంగును—పుట ౩1.

ఈపాండురంగమాహాత్మ్యము - ప్రకృతమున సర్వత్రసామాన్యముగఁ బ్రబలియున్న పాండురంగవిరలుడను పండరినాథుని చరిత్రము. భాషాభిమానులేకాక భక్తవర్యులుం జనువఁదగినది.

మెల 0-12-0 ఇదియేకాక - ఆంధ్రనైషధసారమును గుణమణి మున్నగు గ్రంథములుగూడఁ గవిగారియొద్ద గుంటూరుజిల్లా, ఈమనిగ్రామమున దొరకును.

తాళపత్రగ్రంథస్వీకారము.

బ్రహ్మశ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారు పరిషత్తున కీక్రింది తాళపత్రగ్రంథముల నొసంగిరి. మేము వానిని వందనపూర్వకముగా స్వీకరించుచున్నాము.

1. నీలకుంతలవిలాసము—తులగాన నీలకంఠకవి.
2. కుముద్వతీపరిణయము—బొమ్మిడి వీరయకవి.
3. సునందాపరిణయము—చింతకుంట కోదండరామకవి.
4. కృష్ణార్జునసంవాదము—పుట్టిపాక ఓబయకవి.
5. సీతారామచరిత్రము—మంత్రిపెగడ సూర్యప్రకాశకవి.

ఇందుఁ గుముద్వతీపరిణయము—మేంక అప్పసృపాలునకుఁ గృతీయాయఁబడినట్లుగలదు. రాజోపుసంచికలో గ్రంథవిషయమును గృతీకర్త, కృతిధర్తల విషయము మున్నగునవి వివరించి వ్రాసెదము.

క. “రాజ!” భవదీయుడైన తనూజునకు న్నుభము నోజ నూల్చాను విద్య
ద్రాజికి ధనదానము ని, రాష్ట్రజమునం జేయు మిహాపరంబులు గలుగుక. 30గీ
వ. అని యిట్లు చతుర్థపద్యంబుఁ జదివినఁ జతుర్థం బగు రకారంబుతో నవ్వికా
రంబునం బాసి బాలుండు తండ్రికి మ్రొక్కి మిత్రద్రోహ లక్షితంబగు ఋక్ష
వ్యాఘ్రవృత్తాంతం బంతయుఁ జెప్పిన నచ్చెరువు మెచ్చుచుం బిచ్చలింప నవసి
పతి జవనికవంకఁ జూచి. 30౬

గీ. పిన్నదాన విచట నున్నదానపు తల్లి, యింటి వాకిలియును నెఱుంగ వీవు
కానలోనఁ బులియు మానిసియు నెలుంగు, దొడరు చేత లెట్లు తోచె నీకు.
వ. అనుడు నతం డింకఁ దాచుం బని లే దని తలంచి. 30౮

క. భూనాయక ! భూసురకృప, నానాలుక నొప్పు వాణి నానాదృఢవి
జ్ఞానమునఁ దెలియు నన్నియు¹, భానుచలీదేవిమచ్చభంగి న్నదిలో. 30౯
మ. అనినా దిగ్గన లేచి చూచి తెరలో నాచార్యుగా నిశ్చయిం
చి నరేంద్రుం డతి హృష్టుఁ డౌచు సచివుం జేపట్టి నీయట్టి బం
ధునిధానం బింక నొండు గల్గునె గురుద్రోహంబుఁ దప్పించి యెం
దును బాపంబును బొందకుండ నను ధన్యుండేసి తీనేర్పునా. 3౧0

క. ప్రణయము దప్పక యాట్రా, ప్తాణమాత్య దొలంగ రాజ్య మలరంగ సుతుడు
ర్గుణములు విడిపించితి నీ, గుణములచే నన్ను జట్టిగొంటివి చువ్వి. 3౧౧
వ. అని గ్రుచ్చి కఁగిలించుకొని తనపట్టిచెట్ట వట్టుకొని పుణ్యసులభానుమతియగు
భానుమతియుం దానును గురు డగఱి. 3౧౨

క. ఎల్లవిధంబులఁ జూచినఁ, దల్లియుఁ దండ్రియును నీవె దయసేయుము మా
కల్లలు లోగొని మము నీ, నల్లిలుగఁ జూడు మనుచు నరపతి మ్రొక్కె. 3౧3

శా. ఈచందంబున మ్రొక్కి యందలముఁ దా నెక్కించి భూమిపరుం
డాచార్యుం గొని వచ్చి గద్దియపయి హర్షంబుతో నుంచి శి
ష్టాచారంబునఁ బూజచేసి తనరాజ్యశ్రీ సమర్పించి త
ద్యాచాదతముగాఁగఁ గైకొని ప్రసాదం బంచు నేలె న్నువి. 3౧౪

మ. అని మంత్రేంద్రుడు చెప్పిన నివిని కథాహ్లాద ప్రసన్నాత్ముఁ డై
జననాథుండును మంత్రి లేనిపని మోసం బంచుఁ జేపట్టి యొ

1 జ్ఞానముఖంబున తెలియుక.

య్యస సత్త్వాఘ్నలచేతః బుష్పకనిభం తా దివ్యసింహాసనం
బనువోందం గోనిపోయి నిల్పె నిజహర్త్యంబైన ధారాపురి.

3౧౫

ఉ. శంభుముఖాంబుజార్చు దృఢసారనరాహశరీరవశ్యవి
శ్వంభరు శాంభవీవరదు సంభృతరక్షణు సర్వలోకకు
క్షీంభరు సిద్ధసాధ్య సుర కిన్నర పన్నగ గీతకీర్తివి
శ్వంభరు జంభవైసహసంభవు దృష్టవపుష్పిజృంభణు.

3౧౬

ఉ. శంకీతకింకర వ్రజవశంకరుఁ బంకజనేత్రమిత్రు న
భ్రంకమకాంతిసంకులకపర్దవిభూషితభవ్యదివ్యకూ
లంకషు నిష్ఠశంకీతవిలాసకలాపధురీణు శౌర్యస
ర్వంకమవైభవాంకితవశంకరు శంకరు లోకశంకరు.

3౧౭

మాలిని. పరమకరుణలీలా భక్తలోకానుకూలా
పరిచితసురరక్షా భగ్నదైతేయవక్షా
సరసిజహితనేత్రా సచ్చిదానందగాత్రా
హరిహరమయ రూపా యాగయోగస్వరూపా.

3౧౮

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైమండలిక భేక ఫణేంద్ర వీర ఘోటవిభాళాది
బిరుద ప్రకట చారిత్ర కళింగదేశ నిరూపణాదు త్యాగనాగార్జున కర్ణాట ద్రవి
ళాంధ్రమహారాష్ట్ర భూపాలరూప నూపురసుందర చరణారవింద సనదప్రాలి
పురవరాక్ష్యర వెలనాటిపుష్పీశ్వర రాజ్యసముద్ధరణ శ్రీకొఱవివెన్నయామా
త్యపాత్ర హరితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపరాజ
విరచితం బైన సింహాసనద్వాత్రింశిక యను కావ్యంబునందుఁ బాఠ్యతీపరమే
శ్వరాన్యోన్యప్రశోత్తరంబులును భర్తృహరి వైరాగ్యంబును విక్రమార్కుని
రాజ్యసాయజ్యంబులును, శాలివాహన విజయంబును భోజునికి సింహాసన
ప్రాప్తియు మంత్రిగుణప్రశంసయు నందోపాఖ్యానంబును నన్నది కథావతారిక
ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

సింహాననద్వాత్రింశిక.

ద్వితీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీరామాకుచశైలవిహారుని మునిహృదయగహ్వరాశ్రయుని మహా
దారుణనఖదారితరిపు, వారణసరసింహు నిగమవసంహారిన్. ౧
- క. మనమునఁ దలఁచుచు విద్య, జ్ఞనదైవజ్ఞాది సర్వజనసమ్మత మా
దినమున భోజుడు సింహానన మెక్కుంగడఁగె రాజ్యసంపద మెఱయన్. ౨
- సీ. ధారాపురంబులోఁ దారాపథమువోలు రత్నమండపములో యత్న మమర
నిమ్రోసపసిండికంబములమేడలో దివ్యసింహాననస్థి యొనర్చి
యవరోచనాజ్యదూర్వామ్రపల్లవపుష్పసిద్ధార్థదధిఫలక్షీరములును
నాదిగాఁ బెక్కు పుణ్యద్రవ్యములు గూర్చి పుణ్యాహమున భూమిపాలుపుదీర్చి
దేవతరువుమాడ్చి దెల్లనిగొడుగుతోఁ, గూడఁ బసిండికామకుంచె లచట
నిలిపి పాంతఁ గైదువులు సేర్చి యర్చన, లిచ్చె నుత్సవంబు పిచ్చలింప. 3
- వ. తదనంతరంబ నానాపురాణేతిహాసక్రవణంబులను బంచమహావాద్యప్రపంచం
బులను సంగీతసాహిత్యసంగతనాట్య ప్రసంగంబులను బ్రతియామదీయమాన
ధూపదీపాదినైవేద్యమహోపచారంబులను దత్పరివారదేవతలకు నృపబృంహ
ణంబుగా సేమం బగునేమంబున నారాముండునుం బోలె నాయామినిం గడపి
మఱునాఁడు కృతమంగళస్నానం దై ప్రత్యూషనిత్యకృత్యంబులు నిర్వర్తించి
యప్పుడు మకరతోరణంబులునుం దెలిముత్తయంబుల తోరణంబులునుం గలు
వడంబులు, బలికూటంబులు మేలుకట్టునుం జీరగుండ్లును మృగనాభిలేపనంబు
ను, ముక్తాఫలరంగవల్లికలును నెల్లివిరియ నుల్లంబుల నుల్లసిల్లుపేరులును
నానాదిగంతాగత విద్యజ్ఞన జ్యోతిషిక శాకునిక స్వరవేదులును వందిమాగధ
బృందంబులును బసిండి పల్లెరంబుల మాణిక్యదీపంబులతో నివాళింపు చున్న
పుణ్యాంగనలును హిత రాజలోకబంధువర్గంబునుం దలకొన జయ జీవ వర్ధస్వ
సుఖభివాది శుభసూచకశబ్దంబులును బహువిధవాద్యరవంబులును, నొక్కటై
దిక్కులుపిక్కటిల్ల మిక్కుటంబుగా సుముహూర్తంబున సర్వతోముఖంబగు
మహాసింహాననంబు డగ్గటి ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరిగి చూచి తత్తద్వారంబుల
కడల నున్న బొమ్మలతలకడల నున్న పిన్నగద్దయలలో నెందేని నడుగిడి పెద్ద

గద్దయ యెక్కుట భావ్యం బని పారశూలరహితంబుగా నొక్కదిక్కున నిలిచి
సకలజనకలకలంబు నుడిపి మాహూరికసావధానశబ్దంబు లొలయ నిష్పదేవ
తలం దలంచి ప్రతస్తఖిడహస్తుం డై పూర్ణఘటికోచితనాదావసరంబు నెదురు
చూచుచుండ.

౪

—: మొదటిబొమ్మకథ :—

- క. ముచు గడియారంబునఁ గట్టినపెనుజేగంటరవము శేయనునెడ గ్ర
క్కున భోజం డడుగెత్తినఁ, గని నిలునిలు మనుచు బొమ్మ కలకలఁ బలికెన్. ౧
- చ. పలికిన భోజం డచ్చిత మపారముగా మది నిండి పాఱగా
నిలిచి గతజ్ఞ తద్జ్ఞ ధరణీసుర మాగధవందిగాయకా
కలకల మెల్ల మాన్చి శుభకాలములో నిది యెక్కఁ బూనగా
వల దన నేల యిందుల నివారణకారణ మేమి నాపుడున్. ౨
- మ. తనవాక్యంబులు తత్సభాజనుల కుత్సాహంబు నాశ్చర్యముల్
పెనఁగొల్పంగఁ బసిండిబొమ్మ నగి గంభీరంబుగాఁ బల్తె నో
జననాథా విను చంద్రగుప్తనృపసంజాతుండు కంజాతమి
త్రనిధుం డుజ్జయినిపురి బరఁగె నేతత్తర్త సత్తీర్తితోన్. ౩
- వ. ఆయనఘనత యెట్టి దంచేని.
- క. సిద్ధులకు ససాధ్యము లగు, సిద్ధులు నెనిమిదియుఁ దనకు సిద్ధంబులుగా
నిద్ధరణే జారుషమునఁ బ్రసిద్ధుం డగు సాహసాకుఁ జెప్పు దరమే. ౪
- తా. సంభూతాన్యవిడంబడంబరమిహసంభగన్వోర్వశీ
రంభానాట్యవిజృంభమాణమతివి స్రాభాదిసంభన్యనో
జాభారిప్రియసంభృతావకమహాసంభావనాసంభవా
స్తంభోదర్శుండు విక్రమాస్త్రం డతఁ డేతన్నాతుఁడే చూడఁగన్. ౫
- క. లలితేయవితరణగుణమున, సతనికి సరిరాక యెక్క నలవియె నీకుం
గ్రతువులు నూలును జేయక, నితరుల కమరేంద్రపీఠ మెక్కం దరమే. ౬
- క. అనవుడు భోజండు విస్తయ, ముచు సిగ్గు నహంకృతియును ముప్పిరిగొన ని
ట్లనియె నొకయర్థివేడినఁ, దనియఁగ సహపాదలక్ష్యధన మే నిత్తున్. ౭
- క. నావితరణ మిది యల్పుమే, నాపుడు నది నవ్వి తనగుణం బన్యులకుం
దా వినిపించుట కొఱతగ,దా వివరము తప్పి తీపు ధరణీనాథా! ౮

- క. ఇది మొదలు కొంత యయ్యెం, దుది బుణ్యము హనిబొందె దొడ్డతనంబు
జెడరెం దను దా బేర్చొను, టిది కష్టము తొంటిసిరి యెఱుగవు చుమ్మి. ౧౪
- ఉ. ఆయువు ముత్ర మాషధము సర్గము దానము మాసభంగ ము
న్యాయము సర్గవాళము గృహవ్యసనంబును దాపురంబుగాఁ
జేయుట నీతియుక్త మటుసేయక తా నయి దానధర్మముల్
చేయుచునంచు జెప్పినను నీయని నవ్వరె ధర్మ మెంచరే. ౧౫
- క. ఈసమయమునకుఁ దగ నితి, హాసము గల దొకటి వినుము హరిదత్తకులో
ల్లాసకరుఁ డయోధ్యాపుర,వాసి సుదర్శనుఁ డనంగ వసుమతి నేలె. ౧౬
- చ. అతఁడు సపాదలక్షవసుధామరపంక్తికి భోజనంబు సు
ప్రతముగఁ బెట్టుచు దివిజవర్గము మ్మిక్కిలిఁ దుష్టిఁ బొందఁగాఁ
గ్రతువులు పెక్కు సేయుచు జగన్నుతుఁ డై సరయాతటంబున
గతిమహువాసరంబు లధికం బగుసత్ర మొనర్చుచుండఁగా. ౧౭
- క. శారద వీణావాద్యవి, శారద తగురూప మైనచందము మెఱయన్
శారదసీరదనిభుఁ డగు, నారదముని చేరవచ్చె నరపతిఁ జూడన్. ౧౮
- క. వచ్చినమునిఁ గనుగొని యిటు, విచ్చేయు డుచు మ్రొక్కి విభుఁ డుచితార్ఘ్యం
బిచ్చి కృతాంజలియై నే, సచ్చితుఁడ నైతి మీ ప్రసాదము కలిమి. ౧౯
- గీ. ఎచటినుండి యిటకు నేతెంచితిరి నన్ను, ధన్యుఁ జేయ నన్ను దపసి వలికె
బరమధర్మశీల బ్రహ్మలోకమున నీ, దానధర్మవార్తఁ దడవ వింటి. ౨౦
- చ. విని నినుఁ జూడ వచ్చితి భువి గడుఁ బుణ్యుడ వంచు నన్న నో
మునివర శిష్యుఁగాఁ దలఁచి ముద్దనఁ బల్లెన వెలవాడ నే
ననుచు వినీతుఁ డైనఁ గొనియాడి గుణాభ్యుడ వీవు నీయశం
బనఘదరిత్ర బ్రహ్మభువనాంతము ముట్టిన దింత చాలదే. ౨౧
- క. విశదమగు క్షీరివనము, కృశరక్షక ! సప్తశతకృత మయ్యుఁ జతు
ర్దశభువనంబులఁ గప్పెను, వశమే నినుఁ బొగడ శేష చాణీసులకు. ౨౨
- చ. కాపున నీ కసాధ్యంబు లే దె ట్లన్న. ౨౩
- క. ధాత్రీ శ పుణ్యద్వీప, గాత్రులకును జగములో నగమ్యము గలదే
క్షుత్రియపుత్రుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మత్వపదవి మేరల మీఁజె. ౨౪
- క. స్వకులీచితధర్మముఁ దప్పక మరువారలకు వలయుపని దురటమే
ప్రకటంబుగ ఋషిపత్నులు, సికతాకలశముల జలము చేరుపుకొనరే. ౨౫

వ. దీనికి దృష్టాంతంబుగ నీవును దీనం గుండఁ జేసి నీరు నించిన నిలుచు నని యిసుక
చేతి కిచ్చిన నృపాలుం డందుకొని. ౨౬

క. అటు చేసినఁ జిత్రము మి, త్తటముగ నాదానధర్మగుణసిద్ధునిచే
ఘటితరస మెనసికతా, ఘటి యొప్పెను రసము ఘటికగట్టినభంగికా.¹ ౨౭

క. కృతిఁ గుండలు నిలిచిన స, త్తృతిఁ గనుగొని నారదుండు దినమును నీ పీ
గతిఁ బుణ్యక్షీర్తి వెలయి, పు తపోనిష్ఠులను వెలసి పుణ్యవిచారా. ౨౮

వ. అని యుపదేశించి చనిన. ౨౯

గీ. ఇట సుదర్శనుండు నీమట్టికుండల, నిచ్చ వండిపెట్ట మెచ్చుగాదు
మంటఁ జేసి మొదలి వంటనే కఱిగొన్న, దానఁ దొలుత వండఁ దగుట యెట్లు.

మ. అని మృద్ధాండుము తెల్ల మాని సికతాయత్తంబు లా కుండలక
ఘనుఁ డాపాయసశాకసూపముల పాకం బెప్పుడుం జేయుచుం
దనియక బ్రాహ్మణభోజనంబు లిడుచుం దానొక్కనాఁ డప్పదా
ర్థనికాయంబులు వండుచోటఁ జని తత్సామగ్ని పీక్షింపఁగాక. 3౦

క. వెస లుడుకం గని నృపుఁ డు, బృసమున నే నిట్టిఘనత వడసితి ననఁగా
నిసుమునఁ జేసినకుండలు, విసవిసలై విరిసెఁ బుణ్యవిపరీతగతికా. 3౧

క. ఉలికి యతం డప్పుడు మడిఁ, గలగుచు నిటఁ గల్గిమంబు గలసెనొ తగు వి
పులయెన్నిక గూడదొ హూ, తలు ముత్రముఁ దప్పిరొక్క ధర గదలెనొకో.

మ. అని యుత్సాహవిహీనుఁ డాచు నతిచింతాక్రాంతుఁ డై యుండఁగాఁ
దనయిచ్చ న్నుని లొంటిచాడ్చున వియద్భాగంబు శోభిల్ల వ
చ్చినఁ బూజించి ముసీంద్ర నామహిమకుం జేటయ్యెఁ బో నీవు చె
ప్పినమర్యాదయు నెట్లు దప్పె ననినం బృథ్వీశు బోధించుచుకా. 3౨

క. మర్యాదఁ దప్పెఁ జిత్రవి, పర్యాసాహంకృతులను బారిన “గర్వా
త్తార్యం వినశ్యతి” యనుచు, నార్యులు మునుచెప్పినీతి యదితప్పగునే. 3౩

క. పర్వతపథమున రథమును, బర్వస్త్రీసంగమమున బ్రాహ్మ్య వ్రతముకా
గర్వమున ధర్మకార్యము, నువ్వీభాగమున నావయు న్నడవ దనా. 3౪

1. ఉ. ఆగతిఁ గుండ నిర్విఘ్న భరాధిపుఁ గడైని వారదుండు నీ
పీఠిఁ బుణ్యక్షీర్తి వెలయించుచు నిచ్చలుఁ దీర్పు సత్ర ము
ద్యోములేక చేయు మని తెల్పి వియద్గతి నేగ నంతలోఁ
ద్యోగము భోగముం దగుదుదర్శనుఁ డెచ్చటఁ గాదు మెచ్చుచుకా.

గీ. క్రొత్తకడర వెచ్చుకొని వండి మఱి కాని, మీద వండిపెట్టి మెచ్చు గాదు
మంటఁ జేసి మొదల మంటనే కఱిగొన్న, దానఁ దొలుతవండఁ దగుట యెట్లు.

- క. ఇంతమహిమ వడసితి నని, సంతసమున నీవు రాజసము గైకొన్నా
సంతతముఁ జేయు సుకృతం, బితయు నిట్టికె నింక నే మనవచ్చున్. 32
- ఉ. నావుడు భూవసుడు మునినామక నే నపరాధి నైతి నేఁ
డావిధ మేక్రియం గలుగు నానతి యి మ్మని మ్రొక్కినంత నా
దేవమునీండుఁ డి ట్లనియె ధీరుడ వై మది నుబ్బు లేక భూ
దేవసపాదలక్షఁ బరితృప్తి యొనర్చుము భుక్తిముక్తులన్. 33
- క. బహుదినములు జరపఁగఁ ద, న్నహిమయుఁ జేకూరు నింక మనమున గర్వా
గ్రహము వల దనుచు శుభ మె, దుహితృబుగఁ జెప్పి నారదుడు సనివంతక.
- క. తాడిన మతి మగినక్రియ, నాఁకొని వడివండుకొన్న యనువున నృపుఁడుం
దేఁగువనెడి తొల్లిటివ్రత, మాకొలది నె నిత్యసత్ర¹ మచ్చట జరిపెన్. ౪0
- ఉ. కావున నేన దాత నని గర్వము గైకొని ప్పలి నీ వస
ద్యావుడ వైతి దానమును జారుచుం బరు లెన్నకుండఁగాఁ
దా వినిపించెనేనియు నతండుఁ దృణంబురు నొక్కయె తగున్
త్వావర గంజిలో మెతుకు గల్గినఁ గ్రొవ్వుట నీమహత్త్వముల్. ౪౧
- గీ. అరుకు ఘురుఁడు భోజుఁడును మంచున స్తుక్తి, బమ్మరిల్లి పసిడిబొమ్మ! నామ
దానమల్పు మన్న దానపు మీరాజ, దానమొక చెప్పు దాన నిలుతు². ౪2
- వ. అనిన సాలభంజక యి ట్లనియె నతం డిట్టి మహావదాన్యుఁడు. ౪3
- క. పొడగన్నంతనె వేయురు, నొడివినఁ బదివేలు నగిన నూత్వేలు మనం
బొడఁబడి మెచ్చినఁ గోటియు, నడిగెడువారలకు నిచ్చు హాటకమయముల్.
- మ. అది యెట్లన్న నతండు కీర్తి దిశలన్ వ్యాపింప భూమండలం
బుదధు లేరగ నేలుచుండి యొకనాఁ డుర్వీశులు స్తోత్రులున్
సుదతీరత్నములున్ రసజ్ఞులుఁ గవిస్తోమంబులుం గొల్వ న
త్యుదయశ్రీఁ గొలువిచ్చి యుండఁగఁ గపిండుం డొక్కఁ డేలేంచుచున్. ౪4
- సీ. దండశూకాధిపాద్దండభుజాదండభూరివిశ్వంభరాభారధుర్య
జాభారిపరికీర్తితాంభోజనీమిత్ర³ సూరిసమాహియదాణరాయ

1 మాకొలది నె నిత్యసత్ర మచ్చట—చిన్న యనుకొని గారి పాతము. మాకలనత్రంబుభంగివచ్చుట—
ఇతరప్రతులలో—2 దాన మొక నీవు దానిఁదెలుపు. చి. మారిగారు. దానమొక నేర్పు—3. ఈప
ద్యములోని ప్రాకృతశబ్దములు తెలియవచ్చుటలేదు. పద్యములోని తప్పింపులు తెలియలేదు. ఎవ్వ
రియొద్దనైనఁ బ్రతిమున్నతో దిద్దివదలించి మాకుఁబంపఁ బండితులం గోరెదము. 4. యంభోర్యుణీమిత్ర.

- అక్తిణహృదయ దండోక్తకేళః కేళిపతివఃకణీవళఃపృథక్తక్త
 అంక క్కరిక్త మహాలదసాందస లవలవపుహిత తులఃకధీర
 ధీరసంపదస్తు దేవబంధకహిమ¹, దుఃకసాక్షు మోచిదర్పనిచయ
 యనుచు నాల్గుభాషలకు రాజు దీవించి, నయనసంజ్ఞ నాసనమున నుండి. ౪౬
- సీ. రాజేంద్ర యాతక్షరములపేరిటివాడ నాద్యక్షరము మాననశ్యవేది
 రెండక్షరములఁ బఠ్యజించిన నాట్యక్షర మూఁ డుడిపిన గతవిదుండ
 నాలుగు నుడిగింపఁ జాలనేర్పరి నైదు విడిచిన బుధుండ సేవిధము గాక
 సర్వాక్షరంబులుఁ జదివిచూచిన బుద్ధి బలముగాఁగల యట్టి ప్రాథుఁ డనఁగ
 నేతిబీటకాయసీతి గాకుండంగ, నిన్నివిద్యలందు నెన్నబుడ
 సార్థనాముఁ డైనయర్థిగా నెఱుఁగుము, విబుధపంకజార్చ విక్రమార్చ. ౪౭
- గీ. అనినఁ గ్రమ్ముఁ జదివించి యల్లనవి, ధరణిలోనీవు “చతురంగతత్త్వజ్ఞ”సంజ్ఞఁ
 బరఁగినాఁడవయనుడుభూపాలుబొగడి, యెలమిఁజతురంగతత్త్వజ్ఞకవీశ్వరుండు.
- క. ఇది తగుఁ దగ దనక కళా, విమలకు సేసమ్ముఖమున విద్యలయెఱుకం
 బొడపెట్టుట హనుమంతుని, యెదుర వెసం గుప్పిగుంతు లెగయుటచుమ్మి.²
- ఉ. అంబుజమిత్రతేజ భవదగ్రకరప్రస్ఫుతంబు లైన దా
 నాంబువులందుఁ బుట్టె భవనాంతము నిడుచుఁ గీర్తిపుండరీ
 కంబు ప్రతాపసూర్యుఁడు వికాస మొనర్పఁగ నాకసంబు భ్రం
 గంబుగ లోనఁ బూని యధికం బగువాసన నొప్పు నెప్పుడుఁ. ౪౮
- క. అని చెప్పినపద్యములోఁ, దనకీర్తివ్యాప్తియు³ బ్రతాపస్ఫురణం
 బును గని భాండాగారికుఁ, గనుసన్నం బిలిచి మెచ్చుగా నాతనికొ. ౪౯
- క. ధనమిచ్చించె విలోకనమునకుం బలుకునకు హసితమునకుఁ గవికి వే
 యును బదివేలును లక్షంబును గోటియుఁ బసిడింటకములు చొప్పులుగాఁ.
- క. ఘనుడు కవి వీడుకొని యె, య్యనభాండాగారిఁ బిలిచి యర్థి ననుం జూ
 చినఁ బలికించిన నవ్వించిన మెచ్చించినను నిట్ల చెప్పక యిమ్మా.⁴ ౫౦
- చ. అని సెలవిచ్చినఁ ధనగృహస్థితుఁ డా తనలెంక యిట్టిచో
 ప్పన నొసఁగంగ యాచకులు భూజనకల్పమహీజ మంచు ని
 పునఁ బొగడంగ దానగుణభూషణుఁ డంచు నవంతినాయకుం
 డనుదినముఁ యశంబు దిశలం దలర న్నహి యేలె నెంతయుఁ. ౫౧

1. దేవబంధకహిమ 2. గుప్పిగుంతులెయుటచుమ్మి. 3. దనకీర్తియువ్యాప్తియు. 4. చిన
 బలికించినమెచ్చించిన నిట్లని నీవు నాకుఁ జెప్పకయిమ్మా.

రసార్ణవాలంకారము.

ద్వితీయపరిచ్ఛేదము—“గుణోపాదానము.”

విరుష మెనను గావ్యము 1. నిరుషస్యాపి కావ్యస్య గుణోపాదాన మంతరా
గుణయుక్తముకానిచో

సాధువుగానెంచబడదు. తా స్త్రార్థః • • లాలోకః సాధుత్వం నా నుమన్యతే
2. నహి కుమారిభి ర్దోషై రహితం కామినీవపుః
వృత్తగీతాదిచాతుర్యగుణాన్ [నాద్రియతే] క్వచిత్.

శబ్దగుణము లిరువది 3. తేషు శబ్దగుణా స్తావత్ ద్వావింశతి రుదీరితాః
రెండు. తే చ సావ్యయనామానో నిగద్యంతే మనీషిభిః.

4. క్లేషః ప్రసాదః సమతా మాధుర్యం సుకుమారతా
అర్థవ్యక్తి స్తథా కాన్తి రుదారత్వ ముదాత్తతా.

5. ఓజశ్చ పున రాజ్జిత్వ మ[భ] ప్రేయః సుశబ్దతా
సమాధిః సాక్ష్యగాంభీర్యే [సం]క్షేపో విస్తర స్తథా

6. సామిత్వం భావికత్వం చ టి రుక్తి స్తథా చ
ఏష • • గుణోద్దేశో నిర్దేశోఽత్ర నిగద్యతే.

1. క్లేష. 7. యత్ర బద్ధోఽతిసంశ్లబ్ధః స క్లేషః కవిభిః స్మృతః
2. ప్రసాదము. ప్రసిద్ధ్యాపదన్యా[సాత్] ప్రసాద ఇతి క్షీరతః

3. సమత. 8. బద్ధో మృదుస్ఫుటాన్తిశ్రవణ జన్తా న సజ్జరః
భజతే యత్ర సోద్భేదం త త్సమత్వ ముదీర్యతే.

4. మాధుర్యము. 9. అర్థోచితవచోబద్ధో మాధుర్య మభిధీయతే
5. సుకుమారత. అకరోరాక్షరన్యాసః సోకుమార్య ముదాహృతమ్.

(సోకుమార్యము)

10. ద్వితీయతుల్యా • • నాం సర్వే చాసమయోగినః
సోకుమార్యేణ బాధ్యంతే ని [?] విన్దు ర్గురుసంయుతః.

11. రేఫద్యయసమోపేతో నై • • క్వచి దిష్యతే.
న చైకలక్షణన్యాసో బహుషు స్యాన్నిరంతరః.

† మాతృకలో “నిర్దీప్త” అని కలదు. ఈపాతము సందర్భోచితముగా లేదు. ఈవుల “విరుష” అని మార్పబడినది. [యూ. రా.]

12. నారా దేకోఽపి బహవో వినా చిత్ర ++ ధనాత్ [?] స్వయం రేఫో మృదుః కింతు కఠోరయతి యోగినామ్.
13. అన్యోన్యమృదుసంయోగః స్వల్పో దోషాయ[కల్ప]తే కాశిన్యలక్షణం తత్ర హస్తం యుక్త్యాపి శక్యతే.
14. అతిప్రసక్తదోష స్తు ప్రతీత్యైవ నిరస్యతే అ[యమేవ] స్వరాధ్ధాంతః పూర్వమే వాచలమృతః.
6. అర్థవ్యక్తి. 15. అర్థవ్యక్తింతువిద్వాంసః స్రాశూః సంపూర్ణ వాక్యతామ్ బంధస్య + + + కాన్తిః స్ఫురణా దభిధీయతే.
7. కాంతి. 16. పద్మి బంధవైకట్య మాదార్యం కవిపుంగవాః శ్లాఘ్యైర్వి[శేషతై ర్యుక్తము] చాత్ర మితి తద్విదూః.
8. ఔదార్యము. 17. ఓజస్సమాసభూయస్వం తద్ [ద్యంద్వా?] పదపద్ధతిః బంధగాఢత్వ మార్జిత్యం సమాసే వ్యాస + + చ
9. ఉదాత్తము. 18. ప్రేయార్థపదవిన్యాసః ప్రేయః కవిభి ర్వివృతే యా సుబంతిజన్తానాం పుష్పత్పత్తిః సా సుశబ్దతా.
10. ఓజస్సు. 19. సమాధిర్[అన్యథ]ర్తస్య భవే దన్యత్ర లోపణమ్ సౌత్క్య మాహు స్తు శబ్దానా మంతఃసంజల్పరూపతామ్.
11. ఔర్జిత్యము. 20. ధ్వనిమత్తా తు గాంభీర్య మార్చ్యైర్[ఏష]గుణః స్మృతః అభిధానం సమాసేన సంక్షేపః పరిక్షిరతః.
12. ప్రేయస్సు. 21. వ్యస్తం విస్తార ఇ త్యాహు రభిధానవిశారదాః యావదర్థపద[త్వం హి]సమ్మితత్వం నిగద్యతే.
13. సుశబ్దత. 22. భావాభివ్యంజకా వాణీ భావికత్వ ముదాహృతమ్ ఉపక్రమస్య నిర్వాహో రీతి రి త్యభిధీయతే.
14. సమాధి. 23. [వినా?]నరేణ చార్థస్య భణనా దుక్తి రివ్యతే ఏతేఽప్యర్థగుణా స్తద్ శ్చైర్ద్యావినీశతి రుదాహృతాః.
15. సౌత్క్యము. 24. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
16. గాంభీర్యము. 25. యత్ర ప్రకట ఏవార్థః స[ప్రసా]దో గుణః స్మృతః అవైషమ్యం క్రమస్థానాం సమ తేతి సతాం మతిః.
17. సంక్షేపము. 26. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
18. విస్తరము. 27. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
19. సమ్మితత్వము. 28. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
20. భావికత్వము. 29. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
21. రీతి. 30. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
22. ఉక్తి. 31. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
23. ఉక్తి. 32. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
24. ఉక్తి. 33. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
25. ఉక్తి. 34. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్త త్సద్భిః పరిభాష్యతామ్ సపిఢానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.

- మాధుర్యము. 26. క్రోధా దవాప్య తీ వ్రత్వం మాధుర్య మభిధీయతే
సాకుమార్యము. మ[నోజ్ఞతా]పదార్థానాం సాకుమార్య ముదాహృతమ్.
- అర్థవ్యక్తి. 27. అర్థవ్యక్తిః పదార్థానాం స్వరూపకథనం విదుః
కాంతి. ఉద్దీప్తరసతాం కాంతి మామనంతి [విశారదాః]
- ఉదారత్వము. 28. ఉదారత్వ మితి సాహు రుత్తర్వం విభవస్య తు
ఉదాత్తత. ధీమద్భి రాశయోత్తర్వ ఉదాత్తత్వ ముదీర్యతే.
- ఓజస్సు. 29. ప్రారంభేషు చ సం + + జః సుకవయో విదుః
ఔర్జిత్యము. రూఢాహంకార తౌర్జిత్య మభంగుర మి హోచ్యతే.
- ప్రేయస్సు. 30. ప్రేయః ప్రియపదార్థానా ముపన్యాసః ప్ర[క్షీరితః]
సుశబ్దత. పదై రదుష్టైః కథనం దృష్టార్థస్య సుశబ్దతా.
- సమాధి. 31. వ్యాజే నాన్యార్థభజనం సమాధి రభిసీయతే
సౌత్త్యము. సూక్ష్మార్థదర్శనం సౌత్త్యం వ్యాహరన్తి విశారదాః.
- గాంభీర్యము. 32. శాస్త్రార్థసవ్యవేక్షత్వం గాంభీర్య మితి క్షీరితమ్
సంతేపము. బహో రర్థస్య సంకోచః సంతేప ఇతి క్షీరితః.
- విస్తరము. 33. [విస్తారం]పుర రర్థస్య విస్తరం తద్విదో విదుః
సమ్మితత్వము. అనురూపగుణాకోపః సమ్మితత్వం త దుచ్యతే.
- భావికత్వము. 34. భావయుక్తత్వ మాచార్యై రాభ[వికత్వమ్] ఇతి స్ఫుతమ్
రీతి. రీతి మాహుః పదార్థానా ముత్పత్యాది క్రియా క్రమమ్.
- ఉక్తి. 35. సంవృతాసంవృతప్రాయ ముక్తి రర్థస్య బోధనమ్
కొన్ని యెడల దోష దోషాణా మపియేషాం న్యా ధ్వజత్వం కారణాత్ క్వచిత్.
ములుగుణము లేయగు.
- అట్టిదోషములునలు 36. చత్వాంశ త దుచ్యంతే తేచ వైశేషికా గుణాః
వదిచెప్పుదుచున్నవి.
- పదదోషములు: అసాధువు. పదం యాతి గుణీభావ మనుకర్తు రసా ధ్వపి.
- అనిబద్ధము. 37. యథా న బాధతే స్థనో యథా బాధతి బాధతే
కష్టము. తథా + + + ణ దృష్ట మనిబద్ధనిబద్ధనమ్.
- క్షిప్తము. 38. శ్రుతే రవల్లభం కష్టం త న్న దుర్వాచకాదిషు
క్షిప్తము. అపి క్షిప్తం గుణా యేషం రుప్తిత్యర్థ పఠితకమ్.

- అసర్థకము. 39. అసర్థకం న దుష్టం స్యా ద్యమకాద్యపయోగి యత్
సద్భి ర్వి మపుష్టార్థం ఛందస్సంస్థారకారణమ్.
- అపుష్టార్థము. 40. పదాంతర ప్రతీ[త్యర్థం] గూఢార్థ మపి సుందరమ్
అప్రతీతం తు త ద్విద్యా ద్గోష్ఠీ షేవ గుణావహమ్.
- గూఢార్థము. 41. సందిగం ప్రకరణాది విశేషావగ ♦ ♦ [ణ:]
అప్రతీతము. యద్యా తథావిధార్థస్య వివక్షాయా మితి సిత్తి.
- సందిగము(ససం శయము) 42. ప్రహేలికాదివాక్యేషు నేయార్థ మపి శోభతే
నేయార్థము. అసమర్థ మపి ప్రాయ ♦ ♦ వేష్టం మనీషిభిః.
- అసమర్థము. 43. అప్రయోజక మిచ్ఛన్తి జాత్యాదా తద్విదోగుణమ్
అప్రయోజకము. మహాకవిమతం దేశ్యం లోకోక్తిచ్ఛాయయా గుణః.
- దేశ్యము. 44. ♦ ♦ ♦ లక్షితం గుప్త మపి గ్రమ్యం న దష్యతి
గ్రామ్యము. సంవీతస్య హి లోకేన న దోషాన్వేషణం తుమమ్.
- వక్రిమ. 45. శివలింగాదిశ ♦ ♦ ♦ స్యా సమ్యక్త్వభావనా
లక్షితేషు చ శబ్దోఽన్య స్తదర్థోఽన్య శ్చ కశ్చన.
- అశ్శీలము. 46. స్మృతిహేతుత్వయోషం[?] తువక్రిమా[నైవబాధ]తే
సిద్ధము. నిమగ్నదూషణం యత్తు త న్నోద్భావ్యం మనీషిభిః.
- అశ్శీలము. 47. కిం తు వైదగ్య మున్నద్య జతరం వ్యాధికోపనాత్
సిద్ధము. అ[శ్శీల మ]పి సంవీతం గుణ మాహు ర్దనీషిణః.
48. అసభ్య స్మృతిహేతో స్తు సిద్ధ మ ప్యభిధీయతే
పాత్రావసావిశేషేణ దో ♦ ♦ మంగళం భవేత్.
49. అమంగళస్మృతే ర్నేతు ర్గుణో సభ్య స్మృతి ర్యథా
ధీమన్తోఽపి నిబర్హన్తి గౌణవృత్త్యా ఘృ ♦ ♦ ♦
50. క్వచి దాశ్రయపాన్దర్యా ద్ధతే శోభా మసా భ్యపి
కాంతావిలోచనస్యస్తం మలీమస మి వాంజనమ్.
51. ♦ ♦ వశవిశేషా చ్చ దురుక్త మపి శోభతే
నీలం చ పాశ మాబద్ధ మస్తరాలే స్రజా మివ.
52. గుణత్వం పదదోషాణాం దిక్పాత్రేణ ప్రదర్శితమ్,
[పదదోషములగుణత్వము సంపూర్ణము.]

లరుచు నీరెంటిదాని గలపేర్లు విశిష్టాన్వయము లనఁ జెలంగు నికఁ
 గర్భకర్తృకము ల్లిగినక్రియలకు నిన యనుప్రత్యయం జెనఁగుచుండు
 వచ్చిననాఁ డన నిచ్చినసా మ్మన మెలఁత చెందిరముప్రామిసకుచ మన
 వనితలు పసుపురాదినమానికపుతాప నాఁగఁ బండినచేరునాఁ డగు నిక
 రూఢిగా రాజవీరుం డన దొరబం టనంగ నీదారి నెసంగుఁ బేర్లు
 వహి విశేష్యము పూర్వపదముగాఁ గలకర్తృధారయమాదుఁ జెన్నారుచుండుఁ
 జలివేడి కనుఁగవ వెలిగవ్వచంచునా నీరెండుపేరులదారి నుడులు
 పరఁగ విశేషణోభయపదకర్తృధారయ మగుదుఁ జెలంగు రహికినేళ్లఁ
 బారిఁ గాకినలు పన బొగుచాయ యనంగ సుద్దతెలుపు నాఁగ సారిది నిది యె
 పును నుపమానము పూర్వపదముగాఁ గలకర్తృధారయాఖ్యను దలిర్పు
 నలుపుమీఱఁగ మగపులి యన రాచసింగ మన నీరెండు నామములు లెస్స
 యూహింపఁగ నుపమానోత్తరపదకర్తృధారయాఖ్యయ ము తనరుచుండు
 నప్పయమతిరి యన్నమరా జబ్బినాయఁడు వేంకటరాయ లనెడి
 నామము ల్పుంధావనాపూర్వపదకర్తృధారయం బగుదుఁ బొల్పారుచుండు
 నల సిగ్గుసా మ్మనఁ గొలుపుమట యనంగఁ జదువుధనంబునా జగతిలోన
 నలుపుగ నవధారణాపూర్వపదకర్తృధారయా బగుచు వింతగఁ డగు నిక
 నేకవద్భావి యనేకవద్భావి యన్ ద్విగుసమాసములు రెం డగు నెటు లన
 ముజ్జగం బిరువంక ముమ్మాఱు ముత్త్రోవ ముక్తర్ను ముమ్మెర ముత్తర మన
 నివి యెల్ల వరుసగా నేకవద్భావి ద్విగుసమాస మగుచు ని త్తెనఁగుచుండు
 నలుచెన లైచురేక లక ననేకవద్భావి ద్విగుసమాసపద్ధతిఁ డగు
 ముకు దెలుగులలోపలను గనుపట్టిన తిగబహువ్రీహులు తేటపఱుకు
 వేవెలుగు నటువ వెడవిల్లుఁ డచుపేర్లు ద్విపదబహువ్రీహివిధము లగుచుఁ
 జెలంగును జలికాఁడ సైకకంటి యన బహుపదబహువ్రీహి నాఁ బరఁగుచుండు
 మేలిమిశాఖవాసేలునాఁ డన మతుబభ్యబహువ్రీహి యై తగు మఱి
 యరయ బహువ్రీహియందె యై యరుచుడి కలనాఁ డనెడిచోటఁ గలిగియుండుఁ
 దెల్లనిగొడుగును వెల్లనిట్రైము వై ధర్మజం డొప్పె వనఁగ నికఁ
 దలిద్రువు లన్నదర్ములు బావచుఱుదులుఁ బిన్న పెద్దలనెడిపేరు లెల్ల
 నొగి నితరేతరయోగవద్వంద్వసమాస మగుచు నొప్పు మఱియుఁ డోట
 దొడ్డిగనులు తొత్తుదొడుకుబంఁకుఁగుగుట్టమెద్దు లనఁగ గొట్టెమేక

బట్టె లనగఁ జెప్పుపాడిపంట లన *సమాహారవద్వంద్వ మగుచు వెలయు
 నారయంగ సముచ్చయద్వంద్వముల యుదంతములపైని నుకార మమరుచుండు
 హరియును గిరియును నలరు నన్నట్టులు రమయును నుమయును సమరుచు రనఁ
 దగు నరమునుగూర్పు ధర్మంబునొనరింపు మవనీతలాబున ననువహించి గ్రి
 యాద్వంద్వసంబంధ మన్వాచయద్వంద్వ మనగ రాజులు దీనియవల నింక
 వాసిగాఁ దెలివిడి సేనెడ నవ్యయిభావసమాసము ల్పాఠిఁ గనుఁడు
 కడు నిమ్మకాయంత కాసంత గోరంత యిసుమంత దోమంత యేరుగంత
 చీమంత యన నివి నామపూర్వపదసమాస మగుచు నిట్లు మాతృకెక్కుఁ
 గొనకొమ్మ తుదనూను మునిమాపు నడురేయి రాయంచ కడసంజ రాదిలు కన
 మునివేల్పు మీఁగాల్గు ముజేయి కొనగోరు క్రిగడు పనగ నీలాగు మఱియుఁ
 గడకన్ను లోఁదొడ పెడతల యనగ నవ్యయపూర్వపదసమాసాఖ్యఁ దనరు
 లుక్సమాసంబు నలుక్సమాసం బన రెండుదెలుంగుల నుండు వినుఁడి
 యడవిపంది యనంగ మెడకుంకు మనఁ జేనిపని యన నీరుకో డనగ ముక్తు
 పుమక యనగఁ జెవిపోఁ గన నిన్నియు లుక్సమాస మగుచు రూఢికెక్కు
 నూరఁబంది యనంగ నోరఁగ్రా వ్వనగ నలుక్సమాసాఖ్య పొల్పుగఁ దగు నిఁకఁ
 దగఁ దెనుంగునఁ దదితప్రత్యయాభిధ గలిగిన మతుబర్థములను గొన్ని
 వివరింతుఁ బ్రత్యయా లవి కాఁడు గాఁ డాడు వాఁ డరి యీఁ డిడుల్ వహిగ నిండి
 యిఁడి యన వరుసగా నెసఁగుచు నుండును వీనికి లక్ష్యము ల్వినుతుఁ దెలియ
 నవలఁ గాఁ డనుప్రత్యయము వచ్చి నెఱవగకాఁ డనగ సాగసుకాఁ డనంగఁ
 గుంటెనకాఁ డనఁ గోటుకాఁడన నీటుకాఁ డనఁ జేవాడికాఁ డనఁ దగుఁ
 సుస్థతపదముపైఁ జను నొక్కటను విటకాఁ డనంగను నయకాఁ డనంగ
 నవలను మతుబర్థమును గాఁడగు నందగాఁ డన నెఱపందెగాఁ డనంగఁ
 గన్నగాఁ డన జూదగాఁ డన నిడ మతుబర్థమునందు నాఁ డనెడిప్రత్య
 యము వచ్చి తనరుఁ గొడిమెలాఁ డొరిమెలాఁడు పొన్నువల్వగలాడు వన్నెలాడు
 నాఁగ మత్వర్థము దాగతి వాఁ డనుప్రత్యయం బమరుచుఁ బగులవాడు
 చంటివాఁ డెడవాఁడు వింటివాడు తుపాకివాఁ డిటివాఁ డన వఱలు బాతి
 పాచకములు పాటువాఁ డనఁ రాచవాఁ డనఁ గమ్మవాఁ డన నలరు నటుల
 నవల నరియరు ప్రత్యయము వ చ్చొటిపగి నేర్పరి బాగరి యోర్పరి యనఁ

* సమాహారాదాహరణములయందవశ్యకర్తవ్యమగు సేకపద్యావము చేయబడలేదు.

జూపరి మనసరి జూదరి లూపరి తీర్పరి యనంగ వర్తిలు నింకఁ
 గనఁగొన్నినుడుల నీడనుప్రత్యయ మ్మొంది గుణమును బాసయుఁగులముఁదెలుపుఁ
 గవటీడు నాఁగను గన్నడిఁ డనంగ సాలీడనఁ దనరు నీజాడను మఱి
 వహిగల్గుట కిడను ప్రత్యయమొంది కట్టిడి వెరవిడి యన నడరు మఱియుఁ
 గడు లేని దనుట కొక్కైడ నిడిప్రత్యయం బది వచ్చి ముక్తి యనఁ దగు మఱి
 యిండి యిడియను నీరెండుప్రత్యయములుఁ బసి యనునుడికడఁ బాసఁగి లెస్స
 ధర్తివాచకమయి తనరాసును బసిండి నాఁగను బసిడి యనంగ నెలయు
 వరుస నింకఁ దిజుతవాచకరీతులు తెనుఁగునఁ దగునట్లు తేటపఱుతు
 రహిగ సతీతమా రాతినిప్రాదు వెన్దటిజాము లవిరెండు గానియట్టి
 గతకాలమం దెల్లఁ గలుగు లఱ్ఱ మఱియు గతకాలమం దెల్లఁ గలుగు లఱ్ఱ
 కడుఁ దా నెఱుంగనికాలమునం దెల్లఁ గలుగును లిట్లు పొంకముగ నవల
 వానలు గలిగిన వసుధ ఫలించు నా నిదియె లృజరమ్మె యెసఁగుచుండు
 గనుఁగొన రాఁగలకాలాబునం దెల్లఁ లృట్టగు రాఁగలరెండుజాము*
 లవిగాక తగు భవిష్యత్కాలమం దెల్ల వఱును లు ట్టింక వర్తమాన
 కాలమునం దెల్లఁ గలుగు లట్లు మఱి యాశీర్వాదమున లిట్లు చెలఁగు మఱియు
 నరయ విధినిమూత్రణామూత్రణాధీష్టసంప్రార్థనప్రశ్నసరణి లిట్లు
 దనరు నెట్లనఁ జేయఁదగినకార్యం బెఱింగించుట విధిగ రాఁగించు నవలఁ
 బూనిక నియమించుట నిమూత్రణ మగు నదె నీయదికి వచ్చినటుల నడుచు
 కొమ్మన నామూత్రణ మ్మగు సత్తారపూర్వకవ్యాపారము తగధీష్ట
 చుడుగుట ప్రార్థనం బగు నొరుని దెలియ నడుగుట సంప్రశ్న మగును మఱియుఁ
 గనఁగ నాశీర్థమునను విధ్యర్థము నను లోట్టు వఱు నె ట్లనినఁ గవులు
 వీనికి లక్ష్యము లేవ్వేరేట వినుఁ డింక భూతార్థ మగు లేమివోయె ననఁగ
 భాగ్యులు మీఁదను బ్రబలనున్న దన భావ్యర్థమా ననుచున్న దనఁగ వర్త
 మానార్థ మగు లోకమాత నన్ బ్రోవుత మనఁగ నాశీర్థ మయ్యె మఱియుఁ
 దెనుఁగున నాశీర్థచనరీతి యెయ్యెడఁ గావుతఁ బ్రోవుతఁ గాతన నగు
 నావెన్నుని దయ మేల్గవుతఁ బ్రోవుతఁ గరుణ నన్ద్రక్షించుఁగాత శుభము
 లాయెడు నా రమ్మ చేయుము లె మ్మన్న విధ్యర్థ మయ్యె నివ్వధము లింక
 నొరునిఁ జెప్పు బ్రథమపురుష మెదిరివానిఁ దప్పక చెప్ప మధ్యమపురుషము

* రాఁగలరెండుజాములు=రాఁగలరాత్రి రెండుజాములు.

తనకుఁ జెప్పుకొన నుత్తమపురుష మివి యేకవచనబహువచనవిధములను
 సత్త్వతులందు నెసంగుచునుండు నెచ్చటను బ్రథమపురుషమున కేక
 వచనమ్మునకు బహువచనమ్మున కరయ భూతార్థమందు నొప్పు నెను నిరియు
 మొగి మధ్యమపురుషుంబున కితివి యితిరి పరంగు నయ్యుత్తమపురుషమున కి
 తిని ఇతిమి తగఁ జెందును బ్రత్యయంబులు వీనికి లక్ష్యము ల్విస్తరింతు
 కనుఁడు చేసెను జేసి రసంగఁ జేసితివి చేసితిరి యనంగఁ జేసితిని జేసి
 తిమి యన నిట్లులు వరిల్లు భవిష్యదర్థమునఁ బ్రథమపురుషమున కేక
 బహువచనముల కెప్పుట్టుల నునుచురు చను మధ్యమపురుషమునకు దువుడు
 రమరు నుత్తమపురుషమునకు దును దుము దనరుఁ జేయును జేతురనంగ మధ్య
 మపురుషమునకు నమరుఁ జేయుచువు సేయుదురు నాంగ నుత్తమపురుషమునకుఁ
 దనరుచుండును జేయుచును జేయుచుము నాంగ వరుస నింకఁ బ్రథమపురుషమునకు
 వర్తమానార్థకేవలవచనబహువచనముల నెడి నెదరు నై పలికెడిఁ బలి
 కెద రన నిట్లు రాగిలు మధ్యమపురుషమునకు దవు దరురు దనరుఁ బలికె
 దవు పల్కెదరన నుత్తమపురుషమునకు దను దము సగుఁ బల్కెదను బలికెద
 మన నిట్లు కాలత్రయ ప్రసంగోక్తులవలనఁ గ్రియల్ దగు వరుస నింక
 బాళిగాఁ దెలిపెదఁ బ్రథమపురుషమున కల్లభూతభవిష్యదర్థముల నె
 యరయ స్థావరతిర్యగస్థాణివాచకపదములందలి యేకవచనబహువ
 చనము లొక్క విధంబై వనము పెరిగెను వనమ్ములు పెరిగె ననంగ హయంబు
 బలిసెను హయములు బలియును నాంగను లక్ష్యము లిట్లు చెలంగు నవల
 సరవీగా మానవస్థావరతిర్యగస్థాణు లరంబులై యమరునెడల
 నూహింపఁ బ్రకృతిపై నున్న యనెడుమాటవయిని బ్రత్యయములు పరంగుచుండుఁ
 గన వర్తమానార్థమున నేకవచనబహువచనములను దియు వియు ననంగ
 సిరి యగుచున్నది సిరు లగుచున్నవి యనంగ సీలాగున నమరు నెచటఁ
 బురుషులఁ జెప్పనప్పుడె యాఁ డనంగ వచ్చి ముని పల్తుచున్నాడె ననంగ నల్ల
 యున్న యన్తాటపై నొప్పు నా ర్భహుతను ధీరులు పలుకుచున్నా రనంగఁ
 దెలియ నింక నెడి నెడులు వచ్చు నన్నింటఁ బ్రభువు పల్కెడిఁ జెట్టు పండ్ జెలుగు
 మెలఁగెడి వలువ కడలెడు నాఁ బ్రథమైకవచనముల్ దనరు నివ్వరుసతోన
 నవల నస్రాగభావార్థంబులై నట్టి క్రియల నదు పనుప్రత్యయము వచ్చి

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి మూర్యారావుబహద్దరువారు, పితామహము మహారాజా వారు. పరిషద్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కీ. శే. శ్రీతొట్టెలి మహారాజావారు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిశ్రాంత్య నిర్వాహక వర్గము.

అధ్యక్షులు

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదమ్ములు.

కికాంచి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి శంకర్షణపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు,

దివాన్ బహదూర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)

వెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటేశ్వరాచార్యుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అశక్తి వేంకటాచార్యుగారు.

కేశవరపు కాచిరాజుగారు.

కోశా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

పిలేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, కళావధాని

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

విశ్వరూపి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1	విప్రీవారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2	కవిజనాశ్రయము-జేములవాడ భీమకవి	...	0	10
3	చంపూరామాయణము-ముగ్ధునికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచ్యుడు	...	0	2
5	జ్యోతికృష్ణసారము-శ్రీమాన్ కన్యకల కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్ట సర్వకాశ్రీకవి	...	0	2
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్యల అన్నమయ్యగారు	...	0	3
8	యౌధవల్లవి లెజవాడ శిలాకాననము-జి. రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9	కావ్యాలంకారమాడారుణి-విక్రీట పెద్దయ్యకవి	...	0	8
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తదిగొప్పల మల్లకవి	...	1	0
11	అకారాద్యయిదిత గ్రంథసూచిక	...	0	8
12	స్వాకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు	...	0	12
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	...	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18	హాస్యరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	...	0	8
19	నాశింహపురాణము-ఉత్తరభాగము-నాశిథట్టు	...	1	0
20	మన్నారదాస విలాసనాటకము-రంగాజమ్మ	...	0	8
21	శైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12
22	కాలిందీకవ్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) ఆహోబిలపతి	...	1	4
23	రెడ్లనాటి రెండుకాననములు	...	0	4
24	ఆంధ్రభాకుమాల-చిన్నయ్యమూరి	...	0	12
25	కాననపద్యమంజరి	...	0	12
26	శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	...	0	12
27	" (ద్వితీయభాగము)	...	0	10
28	పరిమత్తు సకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము)	...	0	8
29	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు-చిన్నయ్యమూరి	...	0	8
30	రసాధరణము-అనంతకవి.	...	0	8
31	చాటుధారాచమత్కారసారః (సంస్కృతము)	...	0	8
32	ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
33	పోదశకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ	...	0	8
34	అమరుకము-సాంధ్రము-జయంతిరామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
35	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజురంగప్పరాజు	...	1	0
36	హంససందేశము-కల్లూరి వేంకటరామకాశ్రీగారు	...	0	2
37	సింహాసనద్వారాశివ-ద్వితీయభాగము-గోపరాజుకవి	...	0	10
38	రాయవాచకము	...	0	8
39	ఆంధ్రశబ్దాంతానుజి-బాలసరస్వతికృతాంధ్రటికోపేతము	...	0	8